

UNVOLT

PEL SANT FELIU DE GAZIEL

GUIA PER CONÈIXER SANT FELIU DE GUÍXOLS A TRAVÉS DE LES PETJADES DE GAZIEL

Edició
Ajuntament de Sant Feliu de Guíxols
Servei d'Arxiu Municipal
Estudis Guixolencs

Diputació de Girona

Coordinació
Àngel Jiménez

Textos
Elena Esteva
Àngel Jiménez

Selecció de textos de Gaziel
Dolors Masferrer

Assessorament lingüístic
Dani Vivern

Fotografies actuals
Verónica García
Agustí Roldós
Jordi Gallego
Quim Bigas

Fotografia de la portada
Gaziel enmig dels seus preferits: el mar i Sant Feliu,
estiu de 1963. Procedència: Narcís Masferrer.

Grafisme i maquetació
Dosis Disseny

Impressió
Palahí Arts Gràfiques

Dipòsit legal: GI-295-2007
ISBN: 84-935398-1-3

Mundi-Prensa Libros autoritza expressament l'edició dels fragments del llibre *Sant Feliu de la Costa Brava* que conté aquesta guia (24.01.2007).

Cap part d'aquesta publicació, incloent-hi el disseny, plànols i fotografies, no pot ser reproduïda, emmagatzemada ni transmesa de cap manera ni per cap mitjà (elèctric, mecànic, òptic, de gravació o bé fotocòpia) sense autorització prèvia de l'autor i editor.

UNVOLT

PEL SANT FELIU DE GAZIEL

GUIA PER CONÈIXER SANT FELIU DE GUÍXOLS A TRAVÉS DE LES PETJADES DE GAZIEL

Vista aèrea, al principi dels anys cinquanta
Fons: Jordi Verrié-Rosa M. Gallart (AMSFG).

SANT FELIU DE GUÍXOLS

Sant Feliu de Guíxols, actualment amb una població de més de vint mil habitants (21.370) i una extensió de 15,6 km², s'emmarca en un context geogràfic molt definit. Administrativament, pertany al Baix Empordà, però forma una subcomarca que, a través de la Vall d'Aro -entre les Gavarres i l'Ardenya- s'orienta cap al Gironès, i n'és la sortida natural al mar.

La costa guixolencsa es caracteritza pels impressionants penya-segats i les cales que identifiquen la bellesa esquerra de la Costa Brava. L'ermita de Sant Elm ofereix un òptim mirador del mar i de la costa en anar a Tossa. A la banda de llevant, sobre el turó dels Guíxols, hi ha l'edifici del Salvament, des d'on es té una bona panoràmica del port.

La ciutat és situada sobre una mena d'amfiteatre natural que l'orienta cara al mar. I la seva urbanització s'ha estès fins al nucli litoral de Sant Pol, formant un continu urbà que amaga l'encant del seu entorn natural.

El primer nucli habitat estable, ibèric, el trobem al turó dels Guíxols -Fortim o Salvament, avui- de començament del s. IV aC. Pocs segles després aquesta població va experimentar, al pla, el procés llarg i lent que coneixem amb el nom de "romanització", una població que molt aviat va rebre la influència del cristianisme.

Força més tard -a la primera meitat del s. X- s'hi establí un monestir benedictí que esdevingué senyoria feudal fins a la crisi definitiva de l'Antic Règim (1835). D'aquella època n'ha restat el testimoni de l'església, romànica i gòtica, amb elements arquitectònics tan importants com la Porta Ferrada i les torres del Fum i del Corn (s. X).

Durant els segles XVI i XVII la vila assolí un nivell econòmic i social important amb la pesca, la salaó del peix, l'exportació de xarxes i la construcció de vaixells. A la segona meitat del s. XVIII va començar el treball artesanal del suro i l'exportació de taps. L'arc de Sant Benet (1747), l'edifici del monestir (s. XVIII) i l'església formen el conjunt monumental més característic de Sant Feliu. Al llarg del s. XIX Sant Feliu experimenta un fenomen migratori important: l'anada a Amèrica de molts guixolencs; al darrer terç de segle, s'industrialitza -en el ram del suro- i es genera un important creixement urbanístic que segueix el planejament traçat per l'arquitecte General Guitart. Un espai urbà -lloat per molts escriptors, especialment per Gaziel, i per tots els visitants- és sens dubte el famós Passeig de la ciutat, que conserva encara edificis tan singulars com el Casino dels Nois, la casa Patxot o can Sibils. Actualment, s'hi pot apreciar una petita mostra de l'arquitectura del tombant del segle XIX al XX.

En unes circumstàncies tan favorables econòmicament parlant, els guixolencs crearen les seves pròpies infraestructures o vials de comunicació: el tren (1892) i el port (a partir de 1904). El ferrocarril va produir expectació i optimisme entre els ganxons. Un bon testimoni d'això el trobarem quan Gaziell escriurà els seus records al *Sant Feliu de la Costa Brava* (1963). Precisament, el carrer de la Processó -antic camí de Palamós, avui carrer Maragall- per aquest motiu va conèixer una total transformació urbanística, ja que s'hi construïren també cases senyoriales, com aquella en què la família de Gaziell va viure uns anys. Encara ara es conserven uns bells edificis -com la casa dels Calvet- que en donen testimoni.

Si el suro -després del poder monacal- ha estat l'element que més ha marcat el tarannà col·lectiu dels guixolencs, modernament el fenomen social que més ha influït i ha fet evolucionar l'estil de vida de la ciutat ha estat el turisme.

L'economia del municipi és força diversificada. La poca pesca s'ha estabilitzat. El port comercial ha passat a la història i, en canvi, n'augmenta la demanda d'usos de lleure i esportius. L'activitat industrial manté encara un certa presència, essencialment a l'entorn de la tradicional producció surotapera. Turísticament, el municipi avui disposa de diversos serveis i d'un volum important de segones residències. Això explica la forta activitat de la construcció i la moguda immobiliària.

La ciutat disposa també d'un conjunt d'instal·lacions i de serveis de cultura i lleure.

Són també diverses les personalitats guixolenques que han destacat en l'àmbit cultural i polític. Sense pretendre fer-ne una llista exhaustiva ens vénen a la memòria noms com el del federal Pere Caimó, els Rafael Patxot -avi i nét-, Joan Casas Arxer, Narcís Duran, Octavi Viader i Margarit, la família Irla, Francesc Isgleas, etc.

En paraules de Gaziell, extretes del llibre *Sant Feliu de la Costa Brava* (Barcelona: Editorial Aedos, 1963. p. 76):

“Sant Feliu ha plasmat un estol d'esperits que són d'una mena ben diferent. Per dir-ho en un mot, que tots ciutadegen. L'astrònom Patxot, l'erudit Casas, el sensitiu i musical Salvador Albert (fill de Palamós, però pastat i fet a Sant Feliu) i el més curiós de tots, Juli Garreta, es caracteritzen pel fet de ser en el fons plantes de cultura, més que plantes silvestres; flors essencialment burgeses, i no pas pageses.”

Com a escriptors ganxons o amb llarga residència a Guixols, han sobresortit Salvador Albert, Enric Bosch i Viola, mossèn Joan M. Feixas, Margarita Wirsing..., però no hi ha cap dubte que, per sobre de tots, ha destacat la ploma d'Agustí Calvet Pascual, “Gaziell”.

L'any 1910, en iniciar la seva col·laboració al diari *La Veu de Catalunya*, va començar a utilitzar el pseudònim Gaziel, amb què firmarà els seus treballs literaris sempre més. I com que eren els seus inicis en periodisme, potser es va donar a si mateix aquest apel·latiu de follet per reservar el seu nom propi per a tasques futures més importants. Segons Manuel Llanas, el pseudònim escollit era "el nom que els comentaristes àrabs, medievals, de Plató donaven al famós *daimon* socràtic, follet o flama que inspirava al mestre atenenc els seus millors pensaments."

PER QUÈ L'HOME ÉS EL TOT?

Com a lema del Taller d'Història d'aquest curs, hem escollit el títol d'un llibre de Gaziel d'acord amb l'entitat cultural que ens va proposar de treballar conjuntament la personalitat literària de l'escriptor ganxó, perquè ens ha semblat més suggeridor. Gaziel el 1962 va publicar aquest assaig -el cinquè del seus *Viatges i somnis* i el segon de la trilogia *Cura d'aires*- que té per centre la ciutat italiana de Florència, on esclatà amb profusió el Renaixement, en què es ressalta l'humanisme, el valor humà individual; el valor o la importància de l'home concret, de la persona. I no en parla només en abstracte. Parla -breument- de l'arquitecte municipal de Sant Feliu Joan Bordàs i Salellas quan féu estada a Itàlia.

Però insistim que va col·locar com a centre de la natura l'home, la seva importància, ara que diferents factors la qüestionen. L'home no és natura i res més. Quan Sèneca va escriure *Homo res sacra homini*, estava utilitzant un sentit humil i laic d'aquesta paraula.

Però també sabem que el Tot és incoherent si no admetem, amb John Donne, que "ningú no és una illa, suficient en ella mateixa; tot home és una part de continent, una part del tot." No podem pensar que l'individu sigui el centre de l'univers. No vivim pas per a nosaltres sols. La vida és un do, un bé, no pel que ens dóna, sinó pel que ens permet donar als altres (T. Merton).

ÀNGEL JIMÉNEZ
Arxiu Municipal

Número de pàgina del llibre *Sant Feliu de la Costa Brava* de Gaziel, d'on s'han extret el textos

Imatge o detall actual

 Pag. 89

Títol original

III - COM VIVIA LA GENT

Les cases vuitcentistes

Subtítol de la guia

Casa de senyors de les senyorettes Llagustera

Text original

Una de les cases millors i més ben situades de la vila, d'aquestes que se'n deien "cases de senyors", pertanyia a unes germanes conques i molt riques: les senyorettes Llagustera. Tenia la façana principal a la plaça de la Vila -que llavors era de la *Constitució* i després fou de la República, així com avui és d'*Espanya*, i aneu a endevinar de què serà demà. I en els darreres, que donaven justament al magnífic Passeig de Mar, hi havia un pati-jardí, amb una bella porxada. Avui el casal antic, restaurat amb no gens de traça a primers de segle, ha passat, per deïxa piadosa, com s'acostuma a dir, al bisbat de Girona, un dels més rics d'Espanya, segons m'ha afirmat gent que hi entén. En aquest lloc, casa i jardí, avui ocupats per l'Acció Catòlica local, és on figura que passaren, cap a 1830, els romàntics episodis d'amor que són contats a la primera part d'una de les novel·les més famoses del Vuitcents espanyol. L'escrigué un menorquí ocasional, Ferran Patxot, nascut a Maó en 1812, de pares guixolencs que feia pocs anys s'havien refugiat a l'illa, fugint de la invasió peninsular napoleònica. Poc després la família retornà a Sant Feliu, on Ferran visqué fins a traslladar-se a Barcelona, a emprendre estudis superiors i guanyar-se la vida, sobretot en treballs literaris. Morí d'accident en 1859, a Barcelona mateix i als quaranta-set anys. La novel·la que li donà fama és *Las ruinas de mi convento*, publicada en 1851 i que ha tingut edicions incomputables.

Els dos protagonistes són un capità de vaixell, rodamón, que es troba de pas a Sant Feliu, pels volts de 1830, i una donzella sentimental, anomenada Adela (com la muller de Victor Hugo). Com que en aquell temps era tan rigorosa la separació dels sexes, la parella enamorada ha de festejar platònicament valent-se d'una mena de telegrafia vegetal que l'autor anomena *el lenguaje de las flores*, perquè es feia combinant poms de diferents menes i colors i manipulant-los silenciosament, de lluny estant: ell plantat en els llavors solitari Passeig de Mar i ella mig amagada en els porxos alts de la casa. No és pas estrany que, prenent-se l'amor així, ell acabés fent-se frare i ella monja de clausura. I aquest desenllaç tan romàntic dona peu a l'autor de l'obra per a descriure la famosa crema dels convents de Barcelona, l'any 1835.

FOTO AGUSTI ROLDÓS

3b

PASSEIG DEL MAR, 8-12

INFO > Cases a l'esquerra de l'Ajuntament. Passeig del Mar, 3-4-5-6-7

Número de situació en el plànol

Text d'ajuda

Adreça i localització

UN VOLT PEL SANT FELIU DE GAZIEL | 6

Número de pàgina de la guia

ABANS DE COMENÇAR

Tots els fragments que llegireu a continuació han estat curosament seleccionats per Dolors Masferrer, membre de l'associació cultural Mall, i tots pertanyen a un únic llibre, *Sant Feliu de la Costa Brava* (Barcelona, Editorial Aedos, 1963).

L'esmentada obra de Gaziell no és un llibre d'història, sinó que és fruit d'una elaboració de ficció literària a partir de les dades històriques del seu moment i dels seus records d'infant. La mitificació de la seva infantesa devia ser inevitable, com la d'un món feliç i idíl·lic que s'estava extingint.

Va ser escrita a començament dels anys seixanta del passat segle, quan l'Agustí Calvet tenia uns setanta-cinc anys.

Per tant, Gaziell no podia tenir en compte les darreres aportacions científiques en el coneixement històric i toponímic de Sant Feliu de Guíxols. Per exemple, l'aportació filològica de Joan Corominas a l'etimologia del mot "Guíxols" (*Onomasticon Cataloniae*, vol. IV D-J. Barcelona: Curial / Caixa de Pensions, 1995).

BADIA DE SANT FELIU

Equipaments sanitaris / equipaments sanitaris
Equipaments sanitaris / medical services	Lloc d'interès / lugar de interés
Lloc d'interès / place of interest	Equipament esportiu / equipaments deportius
Equipament esportiu / sports facilities	Punt d'informació / punto de información
Punt d'informació / information office
Municipi d'Esquadra
Municipi regional / police	Bencinera / gasolinera
Bencinera / gasolinera / petrol station	Cine / cinema
Cine / cinema / cinema	Apartament / apartamento
Apartament / apartamento / flat / apartment
Correu i telègraf / correu i telègraf
Punt centre de telègraf / post and telegraph office	Polícia Municipal / Policía Municipal
Polícia municipal / local police	Parking / parking
Parking / parking / car park	Biblioteca senyal / biblioteca senyal
Biblioteca senyal / library - archives
Parada de bus / parada de bus
Parada de bus / bus stop	Teatre / teatro
Teatre / theatre	Farmàcia / farmacia
Farmàcia / farmacia / pharmacy	Parada de bus / parada de bus
Parada de bus / bus stop
Centre cívic / cultural centre / centre cultural
Centre cívic / cultural and cultural centre	Museu / museo
Museu / museum	Museu / museo
Museu / museum	

Port, edificis del Salvament i passeig, 1963 (AMSFG).

I - HISTÒRIA D'UN RACÓ DE MÓN

La fe de baptisme

Iealsis-Guicsalis-Guixols?

Sant Feliu dels Corders

Què significa el toponímic Iealsis, Guicsalis, del qual deriva el nostre Guixols? D'on va sortir? Aquest mot aspre, obscur i poc escaient de dir -del qual provenen els guixolencs o ganxons- ha estat objecte d'una pila d'interpretacions més o menys capricioses, sense fonament concret ni prova irrefutable. La darrera i amb més caires de versemblança es decanta a creure que Guixols prové del baix llatí medieval, d'aquell Iealsis que un copista franc del segle X va transcriure malament, per comptes de Guicsalis o Guissalis. En els diccionaris del llatí clàssic, aquests mots ni cap altre de semblant no s'hi troben. Però Du Cange, el gran erudit francès del segle XVII, en el seu inestimable *Glossaire* registra els mots *guissal-la* i *guissal-lis*, com a formes de baixa llatinitat per a designar la corda i el cordill, d'on també hauria sortit la paraula francesa *ficelle*. I tot això sembla donar entenenent, per tant, que dir Sant Feliu de Guixols ve a ser com si diguéssim Sant Feliu dels Corders. Està provat, en efecte, que sempre, des de les més remotes centúries, n'hi havia hagut a la vila -com a la majoria de les poblacions de la Costa Brava. També és cert que els de Sant Feliu tenien gran anomenada i proveïen els navegants, fins els estrangers, de tanta corda, cordill i fií d'empalomar com necessitaven per a fer-se a la vela. I jo mateix recordo, de quan era petit, els últims corders guixolencs que llavors

encara treballaven, instal·lats en ple Passeig, vora mar. Vaig perdre (o guanyar) moltes estones contemplant els torns rústecs plantats sota els arbres i veient els corders estirant i rodant els fils mullats, per encordar-los bé, mentre la fresca sentor de marisc que venia de l'aigua propera es barrejava amb el tuf més aviat calentó, com d'herbolari, del cànem.

FOTO: AGUSTÍ ROLDÓS

En fi: que Sant Feliu de Guixols volgués dir, des de temps immemorials, Sant Feliu dels Corders és una bella hipòtesi que - mentre els savis descobreixin la veritat absoluta i dicten la inapel·lable sentència- ens aclareix una mica l'enigmàtic nom de la vila, li treu l'aspror excessiva i no fa cap mal a ningú.

1a

PASSEIG DEL MAR - RAMBLA VIDAL

INFO > Qualsevol lloc del passeig

El Portal del Peix (carrer dels Arbres -avui rambla Vidal) on tenia lloc el mercat del peix a començament del segle XX.

II - EL SANT FELIU VUITCENTISTA

Escorrialles carlines

El portal del peix

La vila de Sant Feliu, a mitjan segle XIX, quan jo devia ser a punt d'arribar-hi, era molt menuda, amb cases baixes i velles, que excepcionalment tenien més d'un sol pis. Ja havien desaparegut les antigues muralles, de les quals avui no hi ha més que vestigis. Però les bullangues vuitcentistes entre "progressistes" i "reaccionaris", i, sobretot les darreres entre "cristins" o "isabelins" i "carlins", havien obligat el Comú a resguardar-se dins una paret de tanca espitllerada, que amb prou feines resistia un tret de fusell, però almenys imposava un cert respecte als escamots carlins que provaven, sempre debades, de sorprendre la vila. "De tros en tros -conta un cronista local- hi havia a la feble muralla, a més dels consegüents portals, que es tancaven a entrada de fosc, una mena de torres o baluards, que en diuen tambons, i servien per a soplujar-s'hi i dormir-hi els escamots de guàrdia." El meu avi hi havia passat més d'una mala nit. En record d'aquella muralla esquifida, a la Rambla Vidal d'avui (que abans en dèiem car-

FOTO: AGUSTÍ ROLDÓS

rer dels Arbres, pels bells plàtans que l'ombraven), el tros tocant al Passeig del Mar era conegut, encara no fa gaires anys, per Portal del Peix, perquè per allí l'entraven els pescadors venint de la mar, a la matinada, i allí mateix el venien, en uns taulells postissos, amb les paneres i balances que feien mercat. Com que les peixateres s'eixugaven i escorrien les mans a l'escorça dels arbres, aquests en quedaven untats i, un cop la venda acabada i emportats els entriquets, en aquell cap de Rambla hi restava, surant, una misteriosa i pèrvida ferum d'escata.

1b

PASSEIG DEL MAR - RAMBLA VIDAL

INFO > Tram de rambla del carrer Major al Passeig

**El passeig del Mar des del casino
dels Nois pels voltants de 1915.**

II - EL SANT FELIU VUITCENTISTA

Passeig del Mar

La conca de Sant Feliu, tot i ser -segons ja he dit- com la cala més gran de la costa, té tan poca fondària, que, entre la mar i el pendís dels pujols que la tanquen, només hi han cabut, paral·lels a la platja, tres carrers principals, i encara no pas amples. Des de temps immemorial s'hi ha encabint la majoria de les botigues, sobretot les que han fet forrolla. Tots els altres carrers guixolencs tallen perpendicularment aqueixes poques vies planeres, i són exactament els vells torrents que baixen dels turons veïns a desguassar a la platja. Aquesta configuració topogràfica -de petxina solcada per estries o radis que davallen devers la graciosa corba marina- ha estat la determinant de la màxima qualitat urbana de Sant Feliu, que és

el seu Passeig de Mar, joiell civil i peça única, com de semblant no en té cap altra població de la costa, i que per a elles voldrien, ben segur, moltes ciutats de les que rumbegen pel món.

Si a Sant Feliu li treien o li esguerraven (com més d'un cop ha estat a punt d'esdevenir-se) el Passeig de Mar, li quedaria ben poqueta cosa. En canvi,

FOTO: JORDI GALLEGO

ell sol es basta per a donar-li amb escreix una presència capitalícia, acompanyada d'un encís que no es pot dir, exclusiu com el dels llocs ciutadans famosos. Tots els carrers que tallen les poques vies planes que caben entre la platja i el cercle dels turons conflueixen al Passeig de Mar, com artèries vitals, i en fan el cor de la ciutadania. Això és justament el que diferencia Sant Feliu de les altres poblacions de la costa, per belles que siguin -i n'hi ha un grapat: que elles són plenes de promeses, però Sant Feliu és, ja fa estona, una realitat, una ciutat menuda i exquisida. Té encara molt a fer, és ben cert, per a polir-se i refinar-se. Estructuralment, però, és cosa acabada. La burgesia liberal vuitcentista, aquells avis nostres que -sense adonar-se'n del tot- varen descobrir i planejar vagament, durant la segona meitat del segle XIX, el que podia ser el passeig del Mar, al qual la vila havia estat fins llavors mig girada d'esquena, són només comparables, en esperit civil, als creients que en el XIV bastiren, a la Seu de Girona, la més ampla nau gòtica de les catedrals d'Europa.

Racó de Garbí amb els banys de Sant Elm, al principi dels anys cinquanta del s. XX. Foto: Jordi Cebrero. Fons Jordi Pradell (AMSFG).

IX - LES PLATGES

La badia guixolencà a les darreries del segle XIX

La mateixa platja de Sant Feliu, quan encara no ens l'havien esguerrada i malmesa amb el port, era un joell lineal, de tan bé com l'havia traçada durant segles i segles el bes fresc i fonedís de les onades. Era com una catifa de sorra esbandida per l'aigua, ni massa granada ni massa fina, estesa davant mateix de la vila, i ben reclosa dins la ferradura dels pujols que tanquen la menuda badia, entre les puntes de Sant Elm i del Molí de les Forques. Feia una ratlla contínua i puríssima, graciosa com la del llavi femení, tal com només sap marcar-la la mar, ajaçant-se mansament a les riberes sorrenques. [...]

Hi havia dies que davant mateix del Passeig de Mar, a un tret de fona de la platja, i més prop encara, s'hi gronxaven calmosament, amb una engruna de coqueteria, mitja dotzena de vaixells de vela -bergantins, bricarques, goletes, polacres i barques de mitjana-, com un rotlló de comares ganxones rient-se d'algun fosc vapor arraconat, que se'ls mirava de cua d'ull, traient fum espès i negre. [...]

L'encís de la badia guixolencà, amarada d'una immensa i saborosa quietud, amb la llum que hi anava canviant dolçament, aèriament, totes les hores del dia i de la nit, i el perfum insistent de la mar, arrapat a les roques i brollant del rompent que mai no para de rissar-se i bleixar, ni a les hores més calmes, donava una profun-

da, serena i divina embriaguesa. El sorral, de banda a banda, era ple de llaguts i bots de pescadors, amb les xarxes a assecar, esteses. La platja dibuixava una mitjalluna perfecta i la seva rampa suau muntava fins a confondre's amb el Passeig de Mar. De dia era un gran rebedor marí, tot daurat, amb un fresc serrell blanc, d'escuma, que es feia i es desfeia sense parar, amb una remor endormiscadora.

FOTO: JORDI GALLEGO

La major part de les naus, nacionals o forasteres, eren de vela. Unes feien el cabotatge i altres, l'alta mar. N'arribaven de les cinc parts del món, amb mercaderies de terres exòtiques i gent de tots colors, de parles poc entenedores. Jo recordo haver vist mariners amb arracades d'or, i fins algun negre amb l'envà del nas travessat per un petit fus de vori. De tant en tant, compareixia una fragata de quatre pals, que anava plegant veles i més veles, fins a quedar només amb un floc, i amb tot de mariners i nois de bord penjats, com micos, a les escales de corda i les vergues. Els minyons de la vila, quan sortíem d'estudi, corriem a veure els vaixells i a jugar a la sorra. Llavors, del penyal més fornit que treu el cap vora el rompent en dièim "Sa roca grossa"; ni tan sols era mullada, i nosaltres li donàvem la volta a peu sec, tot empaitant-nos i fent tombarelles per la sorra. [...]

A la dreta, l'edifici de l'escola pública municipal que donava al Passeig, on els nois i noies feien l'esbarjo, entre 1882 i 1889. Foto: Jaume Bertran (AMSFG).

III - COM VIVIA LA GENT

Una fraternitat natural

Escola pública municipal

Fins que s'acabà el segle XIX, a Sant Feliu encara ningú no sabia que existissin "classes socials" -aqueixes classes socials que després havien de donar tanta feina. Hi havia rics i pobres, això sí, com n'hi ha hagut i n'hi haurà sempre. Però rics i pobres convivi- en tan bé, que tots plegats formaven com una mena de germandat humana, on ser ric o pobre era com ser alt o baix, ros o bru, esquerp o simpàtic -i no volia dir res més.

Quan jo era petit, en aquest racó de món no hi havia més escola pública que la municipal, on anàvem a parar gairebé tots els minyons de la vila, des dels més humils als més benestants. Jo vaig aprendre de llegir i escriure amb els fills dels llauners, sabaters, fusters i patrons pescadors del poble, barrejats amb els dels fabricants, metges, notaris, rendistes i banquers. Tots havíem de passar per les mateixes baquetes, que eren la temuda palmeta d'un mestre vell i bonhomí, anomenat don Pablo,

FOTO: AGUSTÍ ROLDÓS

que ja es devia apropar a la seixantena. Teníem l'estudi municipal a la mateixa Casa de la Vila, donant al Passeig de Mar, i el bon mestre ens solia esperar a l'entrada i ens hi acompanyava quan en sortíem xisclant com un vol d'orenetes. Li besàvem la mà seca i rugosa, dos cops al matí i altres tants a la tarda, i ell ens deixava fer amb aire pacient. Duia cabells i barbes grisos, unes menudes i fines ulleres d'or, de vidres entelats, un casquet de llustrina negra i un jaqué de color d'ala de mosca, sobre una armilla blanquinosa. Tot plegat, el seu aspecte era marcit, com el de les garses manyagues que llavors es veien a les portes de les carboneries.

Un dels encisos únics que avui encara té per a mi Sant Feliu em ve d'aquell temps, talment la deixa d'una fabulosa edat daurada. I és que anant jo pels carrers i places de l'antiga vila, a cada moment em topo amb homes del poble -un ataconador, un estanquer, un agutzil, un pescador o un barber- amb el cap ja ben gris o blanquinós, com el meu mateix, després de tants tomballons que ens ha donat la vida: i, només de veure'm, tot seguit em tutegen, però amb una llum de simpatia als ulls que no es pot confondre amb cap altra. I sento que em diuen: "Hola, noi!", exactament com ara fa més de setanta anys, quan ens trobàvem a la porta de l'estudi o quan sortíem de classe de pàrvuls (dels "caganers" que en deien, segurament amb motiu), després d'haver cantat aquella marxa ritual que ens exigia diàriament el senyor mestre:

*Vamos, vamos, compañeros,
vamos, vamos a jugar:
que los niños que trabajan
también deben descansar...*

PASSEIG DEL MAR, 8-12

INFO > A l'edifici de l'ajuntament hi havia l'escola municipal

**Casal de les germanes Llagustera i Surís
edificat entre 1889 i 1890 al passeig del Mar.**

III - COM VIVIA LA GENT

Les cases vuitcentistes

Casa de les senyorettes Llagustera

Una de les cases millors i més ben situades de la vila, d'aquestes que se'n deien "cases de senyors", pertanyia a unes germanes conques i molt riques: les senyorettes Llagostera. Tenia la façana principal a la plaça de la Vila -que llavors era de la *Constitució* i després fou de la República, així com avui és d'*Espanya*, i aneu a endevinar de què serà demà. I en els darreres, que donaven justament al magnífic Passeig de Mar, hi havia un pati-jardí, amb una bella porxada. Avui el casal antic, restaurat amb no gens de traça a primers de segle, ha passat, per deixa piadosa, com s'acostuma a dir, al bisbat de Girona, un dels més rics d'Espanya, segons m'ha afirmat gent que hi entén. En aquest lloc, casa i jardí, avui ocupats per l'Acció Catòlica local, és on figura que passaren, cap a 1830, els romàntics episodis d'amor que són contats a la primera part d'una de les novel·les més famoses del Vuitcents espanyol. L'escrigué un menorquí ocasional, Ferran Patxot, nascut a Maó en 1812, de pares guixolencs que feia pocs anys s'havien refugiat a l'illa, fugint de la invasió peninsular napoleònica. Poc després la família retornà a Sant Feliu, on Ferran visqué fins a traslladar-se a Barcelona, a emprendre estudis superiors i guanyar-se la vida, sobretot en treballs literaris. Morí d'accident en 1859, a Barcelona mateix i als quaranta-set anys. La novel·la que li donà fama és *Las ruinas de mi convento*, publicada en 1851, i que ha tingut edicions incomputables.

Els dos protagonistes són un capità de vaixell, rodamón, que es troba de pas a Sant Feliu, pels volts de 1830, i una donzella sentimental, anomenada Adela (com la muller de Victor Hugo). Com que en aquell temps era tan rigorosa la separació dels sexes, la parella enamorada ha de festejar platònicament valent-se d'una mena de telegrafia vegetal que l'autor anomena *el lenguaje de las flores*, perquè es feia combinant poms de diferents menes i colors i manipulant-los silenciosament, de lluny estant: ell plantat en el llavors solitari Passeig de Mar i ella mig amagada en els porxos alts de la casa. No és pas estrany que, prenent-se l'amor així, ell acabés fent-se frare i ella monja de clausura. I aquest desenllaç tan romàntic dóna peu a l'autor de l'obra per a descriure la famosa crema dels convents de Barcelona, l'any 1835.

FOTO: AGUSTÍ ROLDÓS

36

PASSEIG DEL MAR, 8-12

INFO > Cases a l'esquerra de l'Ajuntament. Passeig del Mar 3-4-5-6-7

A les drassanes Mallol, s'hi treballà entre 1918 i 1921.
1920. Foto: L. Roisin.

IX - LES PLATGES

Drassanes

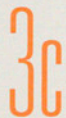
Amb les de Sant Feliu, les principals drassanes vuitcentistes de la nostra costa, de Barcelona en amunt, foren les del Masnou, Arenys, Canet, Blanes i Lloret. També n'hi hagué de menys importants a Premià, Mataró, Malgrat i Palamós. Les millors de Sant Feliu, en els nostres temps, pertanyeren a un gran mestre d'aixa, que es deia Bosch, i estaven, com ja he dit, arran del Passeig de Mar, davant per davant mateix de la Casa de la Vila. Llavors la Riera, que passa a tocar, avui enterrada, anava al descobert, i era tan profunda que per descompassar-la hi havia un pont de pedra. Els minyons, sortint d'estudi, anàvem a tafanejar per les drassanes, que ja havien minvat força, mentre les dones del barri del raig rentaven la roba a l'aigua de la Riera. El que més ens atreia era veure i seguir de prop les tasques de calafatar, o posar estopa a les juntures de les taules que cobreixen el costellam de les naus. Els calafaters anaven d'una banda a l'altra, sempre armats de la maçola: una maça xata, de fusta, amb un mànec molt curt, que servia per a enfondir, repicant-la, l'estopa dins l'esquerda estretíssima que separava una costella de l'altra, regalimant de quitrà. El que a les drassanes servia per a impermeabilitzar les naus, se'l feien els calafaters mateixos, destil·lant carbó d'hulla bituminosa o bé de pi, que també fa un quitrà excel·lent, impregnat de reïna. El perfum que sortia de les grans peroles negres, a les drassanes guixolenques, barrejat amb la sentor de la mar, era un dels més sanitosos que es respiressin al món. I quan els homes estergien la pasta bullent, amb uns llargs raspalls aspres i en forma de filosa, per tot el flanc

amorós de la nau -tal com devia anar fent-se per aquesta ribera des dels temps d'Odisseus-, tota la platja quedava unguada d'una flaire que els qui vàrem fruit-la només podem esperar tornar a sentir si un dia tenim la sort d'entrar al paradís. No és pas, doncs, estrany que, si ara acluco els ulls, encara senti la remor de les dones rentadores, donant a la roba amanyogada plantofades sordes amb el picador; els cops de martell dels mestres d'aixa, que feien ressonar el ventre encara buit de les naus; el xeric de les serres pel costellam sobrer, i la sanitosa ferum dels perols, on els calafats sucaven les troques d'estopa i les brotxes aspres i pegalloses.

FOTO: AGUSTÍ ROLDÓS

Els mestres d'aixa més prestigiosos tenien el costum de gravar a la fusta, en algun indret del vaixell, l'escut de la vila on havia estat fet. Un dels més famosos fou Josep Vieta, de Blanes, més conegut per l'Hereu Baguer. I de menut jo havia sentit dir per casa si la meva àvia materna, que se'n deia, era sortida d'aquell llinatge blanenc. El nom de mestres d'aixa els venia de l'eina principal que manejaven, una mena de serra que també era coneguda pel nom de serra de vogir. I d'aquí ve la dita, tan estesa per tota la costa, i encara viva, però en perill d'anar-se perdent per manca de sentit, que en temps de la meva infantesa feia exclamar a la gent, per designar algú que no volia entendre's de raons: "Aquest busca la serra de vogir!..."

PASSEIG DEL MAR, 8-12

INFO > Tram de platja fins a la riera

Entrada als Banyes de Sant Elm, pels volts de 1923. Foto: R. Mur.

IX - LES PLATGES

Els banyistes del vuitcents

Els establiments de banys de mar eren unes instal·lacions rudimentàries que només es muntaven els mesos d'estiu -com els envelats. No passaven mai de barraques de fusta, a la vora de l'aigua, amb departaments d'homes i dones, rigorosament separats. Aquest aïllament de sexes era mantingut fins a dins de mar, per mitjà d'uns cortinatges d'espart, espessos i rasposos, i d'un sistema de cordes que barraven el pas. Els banyistes, doncs, les dones sobretot, que a penes gosaven endinsar-se a l'aigua un parell de metres o tres, s'arrapaven al cordatge horitzontal, i el bany consistia a estar-se així en remull una estoneta, entre les parets de fregall, sense veure res dels voltants. Els homes eren una mica més aridits,

sobretot per rondar la clausura femenina. N'hi havia d'agostats que fins anaven un tros a sota aigua, per apropar-s'hi bé; però si algun aconseguia veure res de dintre, tot el que albirava era una mena de monstres, farcits de robes i gorres, amb volants i tavelles, que xipollejaven calmosos, a dins de tres pams d'aigua salada, entre les gàbies d'espart. Això, si no topava amb

uns guardians ferotges, que anaven en bot, vestits de mariner i amb barbasses de frare, vigilant les vores del recinte defès, i a cops de rem n'allunyaven el tafaner que fes el ronsa. Era talment una reminiscència del serrall oriental, amb els eunucs de reglament guardant la clausura.

L'establiment de banys de mar, a Sant Feliu, sempre ha estat al mateix lloc: al peu de la muntanya de Sant Elm. Primitivament, es reduïa a una petita barraca de fusta, plantada vora el rompent, davant del penyal tallat a plom, popularment anomenat "Sang i fetge", perquè aquestes paraules són les que cridaven els pillets de platja, a final del Vuitcents, quan es capbussaven des del cim a l'aigua. D'aquests banys rudimentaris se'n deia "Els banyadors"; només servien per a despullar-s'hi i deixar-hi la roba, i tot plegat valia 10 cèntims. Després vingué, més cap a la vila i a l'extrem del barri del Raig, l'establiment conegut per "Banys d'en Baldomero", amb una galeria volada damunt l'estreta platja, compartiments ben separats, d'homes i dones, i servei de cafè. Per privar que des de la galeria es pogués veure l'interior del reservat de dones, aquest era tapat per una mena de visera. Els dies de festa, a l'estiu, sobretot a migdia, el balcó s'empenava de curiosos, que prenién l'aperitiu, mentre a baix, a la sorra, una cobla tocava sardanes i musiqueta del *gènere chico*. Finalment sorgiren els "Banys de Sant Elm", amb instal·lacions d'aigua calenta, trampolins i passeres en els esculls propers, esports aquàtics, club de *water-polo*, cucanyes, festes nocturnes, rotonda i restaurant. Va ser, ja en ple segle XX, una petita i curta edat d'or del balneari guixolenc, abans que l'allau turística vingués a envair les platges.

FOTO: AGUSTÍ ROLDÓS

Ermita de Sant Elm, 1970.
Foto i fons: Pere Rigau (AMSFG).

X - LES MUNTANYES

L'invent de la Costa Brava

En començar el segle XX, en efecte, encara ningú no podia ni sospitar que se'n diria així. L'inventor d'aquest motiu que s'ha fet cèlebre sembla que va ser Ferran Agulló, un home trapella, simpàtic com ell sol, que jo he conegut força. Era mestre en gai saber, però havia deixat córrer la poesia floralasca per convertir-se en mestre electorer de la Lliga Regionalista, llavors el gran partit polític de la Catalunya burgesa i conservadora. Agulló en fou, fins a la mort, el secretari insubstituïble de la comissió política, és a dir, de l'òrgan de govern que la regentava i conduïa, amb una traça indiscutible, a triomfs electorals esclatants. Aquest home inquiet i enginyós era també un periodista hàbil, que publicava a *La Veu de Catalunya* una secció, "Al dia", de comentari polític intencionat, i la signava amb el pseudònim *Pol*. Fill d'una gironina (com vaig dir anteriorment), era casat amb una ganxona i un enamorat de la nostra vila i de la seva comarca. Hi ha, sobre la invenció del nom Costa Brava, una pila de versions apòcrifes. La més digna de crèdit és que, un dia, trobant-se Agulló encimbellat a l'ermita de Sant Elm, a Sant Feliu, amb una colla d'amics que hi contemplaven l'admirable panorama de la costa, fins al cap de Tossa, se li acudí de batejar-la amb aquest apel·latiu: Costa Brava. I el cert és -això ja es pot comprovar- que pels volts de 1910 va dedicar, també a *La Veu de Catalunya*, un seguit d'articles parlant de coses de mar, on sempre que anomenava el nostre litoral el designava amb el nom pintoresc que ell mateix li havia tret.

És un nom excessiu. Ho eren, en general, totes les expansions verbals, ensembles optimistes i ingènues, d'aquella època tan superficialment catalanista com de bona fe. És un qualificatiu que a la costa compresa entre la Tordera i la ratlla de França, a la qual posteriorment ha estat estès i aplicat (amb tanta fortuna que ja hi ha, de fora estant, qui malda per encabir-s'hi), no li escau pas massa, tenint en compte que la lluminositat i la dolçor essencialment mediterrànies d'aquesta ribera són molt superiors a la bravesa que designa aquell motiu tan ampul·lós. L'únic tros realment brau, i encara en to menor, com he dit, és el que va de Tossa a Sant Feliu -el que justament Agulló tenia només al davant, quan va llençar, com qui llença una rima floralasca, aquell qualificatiu sonor. Es veu de sobres que aquesta costa és, en realitat, el contrari d'una veritable costa brava, si se la compara amb una de debò -com la de Bretanya, la de Cornualla, la mateixa del Nord d'Espanya, i no diguem les de Noruega o Suècia. Però a aquell sant cristià de l'Agulló li degué semblar que un nom tan mascle feia tropa -com semblaven fer-ne aquells altres *slogans* del temps: el "tot o res", o el "si no ens ho donen ens ho prendrem", que llançaven tan sovint la premsa i l'oratória electoral catalanistes. I com que el motiu va caure en gràcia (que és molt millor que ser graciós), aquí s'ha quedat, i aquí el tenim i el tindrem, cada dia més viu, probablement per sempre.

FOTO: JORDI GALLEGO

5a

ERMITA DE SANT ELM

INFO > Al mirador hi ha el monument a Ferran Agulló

Descàrrega al port de 370 caixes de sardines, 1963.
Fons: Espuña-Ibáñez (AMSG).

XI - LA MAR I ELS PESCADORS

El peix i els pescadors

En ple segle XVIII, a la que avui en diuen Costa Brava la pesca venia a ser una benedicció de Déu. L'abundor de peix hi era tan gran, que el donaven regalat; i cent anys després, quan jo era petit, la cosa encara durava. Entre 1880 i 1900, el lluç de palangre, la llagosta de roca, els déntols i meros de profunditat i els calamarsos de totes mides eren com el nostre pa de cada dia: en podia menjar tothom; els rics més sovint, naturalment, però ningú que treballés no era prou pobre per a no poder regalar-se'n almenys un cop la setmana. De cabres de mar -una de les menges més bones que es crien-, n'hi havia a milers. Jo n'he vistes ramades de vuitanta i noranta darrera Sant Elm, en el fons abrigat, mig sorra mig alga, de la cala del Vigatà. Qui en volgués una dotzena, només havia de varar el bot, donar quatre estropades i arribar-se a collir-les en aquell redós. Els vailets que anàvem amb l'avi Pepa les comptàvem només; abocats a la borda i a través del mirall, contemplàvem com pasturaven al fons de la cala. Si algú volia portar-ne a casa un parell de ben grosses, per fer-les al forn, només era feina d'escollir les que

FOTO: AGUSTÍ ROLDÓS

més li plaïen. A mercat, les més belles i plenes valien una pesseta. Avui es paguen a cent cinquanta o dues-centes, quan n'hi ha, i no se'n troben sempre que hom voldria. Tota la pesca anava llavors a dojo, a cor què vols cor què desitges.

La cosa començà de complicar-se, però sense que encara ningú pogués preveure on vindria a parar, a final del segle XVIII, quan les gents del Nord inventaren les xarxes fetes en sèrie. Això passava en 1770. Abans, i des dels temps de sant Pere, de xarxes n'hi havia poques, i totes eren familiars i fetes a mà. El món, en tantes de centúries com ja feia que rodava, i tot i els grans esdeveniments haguts, només conegué, fins a l'època moderna, tres menes de pesca: amb canya; amb ganxo o fitora; amb llença, i amb fluixa, que ve a ser amb cordill sol. La invenció de la xarxa feta a mà, i sobretot de la xarxa mecànica (1850), amb la possibilitat de produir-la en gran, representà, sense que ningú tampoc se n'adonés, una revolució més important que no ho havia estat la francesa. La gent no en tingué esment, perquè de trasbalsos enormes, però de mena silenciosa, con el de la invenció de la xarxa mecànica, no solem dir-ne revolucions, sinó "progressos". En el ram de la pesca varen ser tan grossos, que tot seguit aparegueren les xarxes monumentals, que són les de sardinals, els boleros i els tresmalls. Així la pesca, que sempre havia estat una activitat solitària (i per això tan dolça i profundament humana), o a tot estirar una empresa patriarcal i casolana, d'un petit escamot de pescadors humils, com el que patronava sant Pere i amb el qual passà tantes hores inoblidables el bon Jesús de Galilea, de sobte es transformà en una explotació en gran de les riqueses de la mar, amb barques cada cop més grosses i ben utilrades, amb patrons industrials i remitgers o tripulants.

5b

ERMITA DE SANT ELM

INFO > Des del mirador s'observa la costa de Sant Feliu a Tossa

Edifici de can Garjola -avui desaparegut-
a la Plaça, pels volts de 1900.

I - HISTÒRIA D'UN RACÓ DE MÓN

La burgesia guixolencsa

[...] mentre els monjos, encastellats en el cenobi, només es basquejaven per conservar els antics drets i privilegis feudals, els obscurs vilatans no paraven d'engrandir i fer forta una democràcia del treball, que de mica en mica -sense adonar-se'n ells mateixos- construïen.

Dels vells edificis que al terme de l'època gòtica i als inicis de la renaixentista foren els brasers de l'esperit civil, no fa pas gaires anys que encara se'n conservaven a Sant Feliu una pila. Es veïen, sobretot, pels vells carrers que conflueixen a la Plaça de l'Ajuntament -una plaça que, tot i ser sempre única i la mateixa, va canviant de noms en cada daltabaix dels que el país sofreix amb tanta de freqüència. Avui, però, dels vells casals que dic en queden a penes rastres. Portals d'amples dovelles de pedra, formant mig punt; balconeres orlades de caparrons graciosos; finestres lobulades i partides per una finíssima columna; vidrieres emplomades, verdoses, que semblen xopes de la llum

FOTO: AGUSTÍ ROLDÓS

d'un altre temps. D'aquelles façanes nobles, jo recordo haver-ne vistes encara una colla, amb les fosques i profundes quadres dels baixos convertides en obrador de fuster o en botiga de vetes-i-fils. Els antiquaris se les anaren emportant sense fer remor, ara l'una, ara l'altra, d'ençà que, ja entrat el segle XX, es posà de moda fer cases noves amb pedres velles. Ara, com deia, només en resten pocs fragments. Un dels edificis s'alçava a la mateixa Plaça de la Vila, on ara hi ha una taverna que s'anuncia com a *Bodega típica* (amb el tipisme absolutament fals que empesta tota la Costa Brava), però que el poble anomena "A can Saura". En els dies del seu màxim enviliment, com que aquell edifici gòtic servia de presó municipal, la gent en deia "A can Garjola".

6

PLAÇA DEL MERCAT, 23

INFO > Abans "can Garjola" i després "can Saura"

Antiga casa Mapa a la rambla Vidal,
cantonada A. Clavé, entre 1920 i 1930.

MERCIO DE JAIME VIVES SALON

Almadraba
Caviar
Pescado
Quesos
Panadería
Bocananas

Comidas
Bebidas
Carnes
Frutas
Hortícolas

Fischer

1109 CLAVÉ

PRELIMINAR

BARCELONA

II - EL SANT FELIU VUITCENTISTA

Botigues i botiguers

Barber-sagnador

-arrencaqueixals-i-herbolari

Per acabar la curta sèrie de botigues immòbils, transmeses de pares a fills per una civilització fonamentalment estàtica, que jo encara vaig fruir en la meva infantesa, només parlaré d'una altra que n'hi havia també a Sant Feliu, i era una barreja, avui increïble, de barber-sagnador-arrencaqueixals-i-herbolari, i encara alguna cosa més, i estava establerta en una cofurna fosca i perfumada.

Abans de tombar el cantó del carrer estret on s'obria la seva porta, les aromes que es desprenien d'aquella botiga balsàmica us embolcallaven d'essències silvestres i medicinals. No tenia més que un mig aparador encongít; però s'hi amuntegaven una pila de saquets ventruts, amb herbes remeieres, collides a bosc, que guarien tots els mals de la humanitat senzilla; i enmig hi destacava un enorme bocal de sangoneres vives, que de vegades semblaven a punt d'esclatar, de tan inflades i llueents, i de vegades penjaven de la paret interior del vidre, arrugades i pansides, com pelleriques mortes. Els minyons de la vila passàvem llargues estones contemplant-les; i és per això, segurament, que encara recordo al peu de la lletra el poètic cartell, penjat damunt el bocal, que idealitzava als nostres ulls, misteriosament, les fastigoses bestioles.

Deia així:

*Cual barómetro animado,
de experimental doctrina,
la sanguijuela adivina
de la atmósfera el estado*

El crèdit que tenien a tota la vila, com a instrument meteorològic, aquelles humils xucladores de sang, era tan gran, que si s'espatllava el frare de cartó pintat, que a totes les cases servia d'higròmetre, o el seu pronòstic era massa indecís, perquè no abaixava prou el braç o no acabava de posar-se la caputxa, les persones grans ens manaven: "Vés a veure què diuen les sangoneres".

CARRER ESTRET, 19-21

INFO > Podria ser aquí on hi hagué la botiga de vetes-i-fils

Conjunt del Monestir, 1880-1882. Foto: Jaume Bertran (AMSFG).

I - HISTÒRIA D'UN RACÓ DE MÓN

El monestir romànic

El monestir primitiu degué ser un cenobi d'aspecte romànic i pirinenc, com els de Sant Martí de Canigó, Sant Miquel de Cuixà, Santa Maria de Ripoll, Sant Joan de les Abadesses i Sant Pere de Roda. Però enmig d'aquesta imponent nissaga monacal i guerrera, el monestir de Sant Feliu representava com un somris de bonança: era el punt dolç on els formidables ascetes armats, nascuts entre els cingles del Pirineu, vestits de burell i folrats de cuirasses de ferro, cedien a la temptació de deixar-se caure a la blana ribera d'aquesta mar tan alegre i tan blava, on encara perviuen les sirenes homèriques.

Arreu els monjos i frares medievals foren grans arquitectes i saberen escollir admirablement els indrets on fincar-se. En cap altre lloc de la costa no hi havia, com en aquest, un racó tan adient per a arrelar-hi una comunitat benedictina, resguardada a la vora de l'aigua. La badiola de Sant Feliu fou una troballa, una peça única: ni massa oberta ni massa tancada, ni massa gran ni massa xica. Cenyida del tot, per la banda de terra, amb turons arbrats que en fan un niu i un estoig; respallada, a ponent, per una serralada fosca, que llavors devia ser (a final del segle XIX encara ho era) gairebé impenetrable, tallada a plom sobre la mar; coberta, al nord, pel gran massís de les Gavarres; tota ella encarada, a migdia, a la carícia del sol i de l'aigua; i ensems protegida, a llevant i a garbí, per dos graciosos promontoris bessons, que li fan de sentinella i de tanca. Una platja arrodonida i suau com un llavi. I terra

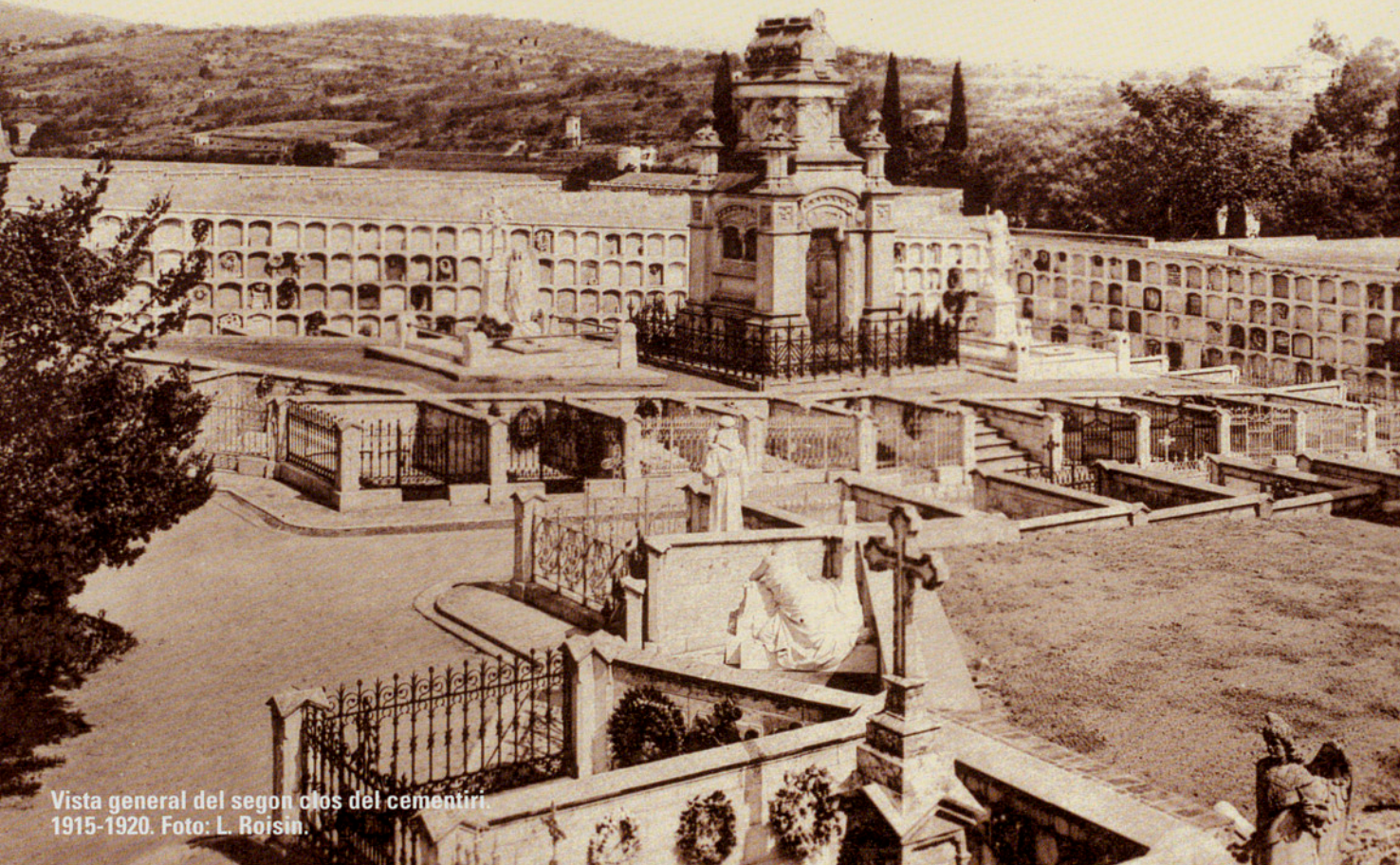
endins, tot d'hortes i de conreus petits, emmarcats de boscatge.

Els dies que fou bastit el Monestir eren temps durs, de moreria invasora, corsària i pirata; i per això varen emmurallar-lo tot, en un replec amagat, entre una riera i la muntanya. Per als escassos navegants que s'arriscaven a remuntar cap al Nord, des de Barcelona, i doblar el cap de Tossa, arran del penya-segat, solitari, que va fins a Sant Feliu; o que, baixant del golf de Lleó, s'escorrien, un cop guanyat el cap de Creus, per la ribera coberta de pins, atzavares i ginesteres, sobre un rocam com de coral, devia ser un encís ple de misteri descobrir de sobte, a la vora dels amples sorrals que ara en diem les platges d'Aro i de Sant Pol, la badiola de Sant Feliu, tan perfecta i ben arrecerada, amb les dues puntes bessones cloent-la com les pines d'un cranc.

La mola del Monestir, avui tan fosca, color de ruïna, llavors devia lluir, novella i blanquinosa, en el racó més ombriu. Arrupides al peu mateix del cenobi i les seves muralles, on avui encara en diem el Raval, hi havia, com un grumoll, un barri de cavorques, amb un estol de gent menuda -servidors, hortolans, bosquerols, traginers, dones i marmalla: aviram humana. Arran d'aigua, en el Raig actual, on la mar arribava, barraques i tendes de pescadors, amb gussis i barques. I tot Sant Feliu era només això, en el seu bressol històric.

FOTO: JORDI GALLEGO

Vista general del segon clos del cementiri
1915-1920. Foto: L. Roisin.

VIII - EL JARDÍ MELANGIÓS

El cementiri guixolenc

A Sant Feliu, la gent del poble -avesada des de segles a trobar-ho tot santificat: carrers, places, fonts, valls i muntanyes- en diu ingènuament el "Sant Mentiri" [...]

La façana del cementiri ja fou un gran encert. Tinc sospites de si hi va prendre part un besavi meu, però en tot cas és obra d'algú que sabia on anava. És només un gran pany de paret, amb un sol portal al centre. Damunt d'aquesta única entrada, un frontó porta el magnífic símbol del Temps que passa i de l'Eternitat que l'enclou; un gran rellotge de sorra, tancat dins el cercle perfecte d'un serpent que es mossega la cua. Dues ales immenses, una a cada banda, ales miquelangelesques, donen al símbol un aire fabulós i ultraterrenal. Tot és de terra cuita, amb una fermesa de dibuix i unes proporcions italianitzants. I gairebé no hi ha res més: el pany de paret, a la dreta i a l'esquerra del portal, està dividit de faisó molt sòbria, en amples plafons separats per muntants. Cada muntant porta també un relleu de terra cuita: una corona de semprevives, d'on penja una torxa encesa, la flama cap per avall -símbol, també clàssic, de la caducitat de la vida. [...]

Així que travesseu el llinard, us coprèn la bellesa d'una avinguda flanquejada de xifrers enormes, enmig d'un espai tancat de nínxols pels quatre costats. Recinte primer del cementiri, de bon

tros el millor, inaugurat, com he dit, en 1834. Sembla un gran clos solitari, ple de llum i de pau, amb un bon passeig enmig, el dels xifrers, sembrat de sorra fina, uns bancs per a asseure's, uns jocs de clarors i d'ombres, sense la més lleu remor. Una població a l'entorn, muda i invisible, té tancades totes les casetes, i hi ha un fons de muntanyes per damunt de les teulades que no treuen fum. Immediatament -si no sou mesell- us sentiu guanyat per la serena i reposadora acollida que us fa aquest poble tan callat, desconegut i discret. [...]

FOTO: JORDI GALLEGO

Així hem passat, sense adonar-nos-en, del clos més vell del cementiri al seu clos segon, que en podríem dir el de la grossa burgesia guixolenc. El lloc per on fins ara hem estat rodant, com per un verger solitari, conté els morts més antics: els d'aquells dies que a Sant Feliu, desvetllat per la indústria surera, hi havia tot de gent que s'anava fent rica, però a la vila encara no s'hi coneixien les classes socials. Els habitants feien com una germandat, rics i pobres, i tots també venien a raure, com en família, en els dos camps de terra que hem vist, separats pels magnífics xifrers, o en els pisos de nínxols que en constitueixen la tanca: si fa no fa, tal com eren quan es passejaven, uns i altres, o ballaven sardanes, en el Passeig de Mar.

FOTO: VERÓNICA GARCIA

Ara, no: en el segon clos ja ens trobem gairebé exclusivament a les cases mortuòries dels rics, hisendats o fabricants de suro, que només consenten, per les vores, a fi que les isolin del camp veí, unes fileres de nínxols -com fan en el teatre burges els espectadors de platea, amb els d'entrada general. Això ja no és pròpiament un cementiri, sinó una fira de vanitats. Hi passarem de llarg: mai no m'ha plagut fer de badoc en els balls sumptuosos dels casinos dels senyors. Els qui varen fer bastir aquest floret de panteons foren els enriquits que, per exhibir la riquesa pròpia, no en tingueren prou amb les bones cases on passaven ricament la vida; els calgué també fer-se'n d'encara més ostentoses -amb pedres, marbres, ferros i bronzes- on passar ricament la mort. [...]

A la dreta d'aquest segon clos n'hi ha un tercer, més modern encara. Està compost de dos replans, tot de pedra artificial i ciment, on només les làpides són de marbre, però d'un marbre fred i neutre, com el de les antigues taules de cafè. No hi ha un arbre, ni un arbust, ni un soplug, ni un fil d'aigua ni una ombra. El purgatori de les ànimes, del qual ens parla la doctrina catòlica, deu ser quelcom de semblant. Sembla un gran magatzem de morts, sense sostre, que quan el sol hi bat de ple es converteix en forn. Si el que hi bat és la pluja, és com una cisterna de ciment en remull. No s'entén com algú arribà a imaginar una sequedat com aquesta. Només s'hi pot estar per necessitat, uns minuts, i fugir de pressa. Aquí, justament, hi varen enterrar aquell home tan dolç i esponjat, Juli Garreta, dins una tomba que sembla la boca per a baixar al subsòl del magatzem.

Avui dia s'està fent, a més, un quart recinte sepulcral, el més nou de tots -perquè la vida és breu, les generacions passen de pressa, i el no-res (tot i ser la buidor absoluta) també es va omplint ràpidament. Aquest clos es troba per damunt del cementiri, en un darrer replà guanyat al pendís de muntanya per on puja angulejant la carretera de Tossa. És un altre gran quadrilàter, amb només pisos de nínxols, gairebé tots recents, que tenen la fesomia neutra de les coses massa noves. Sort, però, que a l'ample espai del mig hi ha plantat un bon tou d'arbres ombrosos -desmaís, eucaliptus i pins, amb arbustos per sota i alguna flor, quan el temps és propici. En el centre, un estanyol d'aigua verda: el color la fa semblar densa i profunda, sense ser-ho gens. La verdor del conjunt, vegetal i aquosa, amb l'ajuda d'uns banc rústecs i de gran quietud que tot ho envolta, deslliura aquest paratge recollit i discret de l'èmfasi arquitectònic del clos dels grans burgesos, i sobretot de l'eixutor penitencial del recinte pelat. Finalment, aquest cementiri guixolenc -variat com una història gràfica, que canvia d'aspecte mentre aneu girant fulls- té també un clos amagat, el cinquè, com els departaments que la majoria dels museus reserven a l'art avui considerat pornogràfic. És el que en diem impròpiament el "cementiri laic", perquè en realitat no ho és, sinó estrictament neutre, lliure, obert a totes les confessions no admeses a l'altre, i fins a la manca d'elles. És veï del cementiri catòlic, per paret mitgera; i s'esdevé un fet ben curiós entre l'un i l'altre: que tan aviat són amics com renyits -igual que les criatures. En temps que en podríem dir normal (si més aviat no fos rar), es pot passar com si res de l'un a l'altre, talment entre veïns agermanats pel mateix ofici. Si bufen, però, vents de ponent, llavors empareden el pas amb un envà, i els dos cementiris queden incomunicats, cadascun amb el seu portal propi.

El cementiri neutre és el que mereix més el nom de jardí melangiós. La solitud, la mitja ombra i el repòs que s'hi troben són de qualitat excepcional. Al qui hi entra per primera vegada, li fa l'efecte d'una mica foscant, envaït d'herbes i branques sobreres -com els jardins de les cases tancades, als afores de les viles, quan els amos se n'han anat de viatge. És la sensació exacta que dona, amb el pes de saber que aquí els amos ja no tornaran més. Salzes, eucaliptus, troanes i arbustos espessos fan a la llum un sedàs que l'agraïa i la dilueix en polsina impalpable. No es veu una estructura de jardineria ni les tombes obeeixen a cap uniformitat o planificació. Tot hi apareix escampat i dispers, com en un jardí a l'anglesa. Tampoc els morts no es fan nosa els uns als altres, com en els cementiris més amuntegats. I es veu que ningú no els ha demanat comptes de qui són ni d'on vénen, com s'esdevé en els que tenen una consagració oficial. Aquí reposen barrejats -com els viatgers en arribar a terme. Hi ha protestants, lliurepensadors, maçons, agnòstics... Com que la indústria surera va atraure tants d'estrangers de confessions diverses, sobretot nòrdics o centroeuropeus, i ensems la comarca ha estat sempre decantada al lliurepensament, aquest cementiri guixolenc, que en tants indrets del país no hauria estat possible, va formar-se es pot dir de fairsó espontània, com una rara necessitat, produïda pel mateix tancament espiritual que trobava a la vora. Els enterraments lliures esdevingueren així una tradició respectada. En aquest clos tan petit n'hi ha hagut de moltes menes; i a la tribuna central, ara deserta, sota l'ombra dels arbres hi han ressonat, en multitud d'idiomes, oracions fúnebres escoltades per gents exòtiques, entre símbols que mai encara no han triomfat entre nosaltres.

**Vista general del paratge de Mascanada,
pels volts de 1908.**

III - COM VIVIA LA GENT

Jardins vuitcentistes

He dit que el casal de les senyoretetes Llagostera tenia l'entrada principal a la Plaça de la Vila, mentre els darreres donaven al Passeig de Mar, el més bell de Sant Feliu i de tota la Costa Brava. Això revela un altre fet notable, que més endavant comentarem: fins ben entrat el segle XX la burgesia guixolenc, com en general tots els habitants de Sant Feliu -descomptant-ne només els pescadors-, vivien girats d'esquena a la marina. La humitat i el rellent els feien por. Els tenien per mals veïns, infal·libles portadors de refredats i reumatismes. A mar, s'hi banyava poquíssima gent, ni que fos al ple de l'estiu, i els qui sortien a barquejar, a rem o a la vela, podien comptar-se amb els dits de les mans. En canvi, totes les famílies benestants tenien terra endins la seva vinya o el seu trosset d'horta, i les més cabaloses, jardins particulars, amb bells xalets de repòs i platxèria. Els dos més extensos jardins de la vila eren el de Can Cases (nom d'un dels més fermes hisendats) i el d'una dama francesa, *Madame Victoire*, vídua rica i arrogant d'un tal senyor Ferrer, antic magnat del suro.

FOTO: VERÓNICA GARCIA

Aquells dos jardins vuitcentistes, que eren comunicants, quan arribava el bon temps es carregaven talment de flors que d'un tros lluny, quan encara no els vèieu, l'aire embaumat que exhala-ven ja us sortia a rebre. En un d'ells hi havia, sobretot, un passeig de magnòlies tropicals i barroques, amb una guàrdia d'honor composta de cedres centenaris. Les magnòlies feien unes poncelles de vellut blanc-blavís, del color del recuit, que s'obrien sensualment a la carícia del sol i a l'hora de la posta escampaven, mig closes, una aroma torbadora i agredolça, que si acluco els ulls encara avui sento. Allí, l'any 1892, per no ser menys que Barcelona amb la seva gran Exposició de 1888, Sant Feliu n'hi celebrà una d'art, i especialment de pintura. Jo encara era un infant, però devia tenir els ulls i els sentits força oberts, perquè conservo, com una de les deixes més suaves de l'alba de la meua vida, el record de les airoses i flexibles palloles que les dames portaven, guarnides d'ocells dissecats, mentre anaven arrossegant les llargues faldilles de volants per la sorra fina dels senders, o se les recollien, cenyides, amb un gest elegant. Devia ser ja per la tardor, perquè encara veig els *manguitos* de pells fines i tèbies on elles amagaven -ara l'una, ara l'altra, al ritme de les converses- les mans enguantades de pells oloroses; i és com si encara sentís el perfum femení, barrejat amb l'alè dels roserars, enmig d'un lleu onejar d'ombrel·les amb randes blanques, blaves i roses, entre sol i ombra, com cupulines transparents, on arracades i collarets guspirejaven sobre el to ombrívol i el fons bellugadís del fullatge. [...]

10

CARRER MASCANADA, 5-55

INFO > Tot el carrer. Antics jardins de Can Cases i de Madame Victoire

Capella de Sant Amanç captada pel fotògraf
Jaume Bertrán, entre 1882 i 1889 (AMSG).

X - LES MUNTANYES

Sant Amanç i el Remei

Sant Feliu tenia també llavors les seves humils ermites de plana, a les portes mateixes de la vila. Eren les de Sant Amanç i la del Remei. Comparades amb les de la serra, venien a ser com pageses d'horta i regadiu, al costat de les femelles eixutes i aspres, criades a la solitud de les muntanyes, amb més de guilla que de dona. La de Sant Amanç és avui una trista ruïna. Era molt modesta, una senzilla capella rural, aixecada a tocar d'un bosc de la vila, el bosc d'En Rabell, famós perquè molt de temps hi anaren a penjar-se, amb velles cordes de pou, els pobres suïcides dels meus anys d'infantesa. De tard en tard, encara vaig a visitar-la, en temps tardoral i fresc, perquè el paratge és enclotat, i rep el baf calent dels boscos surers que l'enclouen. Malgrat estar ara del tot abandonada i rompuda, plena d'esbarzers i d'altres plantes paràsites, l'ermita encara té, per mi, un encís d'estampa romàntica, com aquelles que feien Laborde o Gustau Doré. Però ara diuen si hi faran una "urbanització" per al turisme...

FOTO: AGUSTÍ ROLDÓS

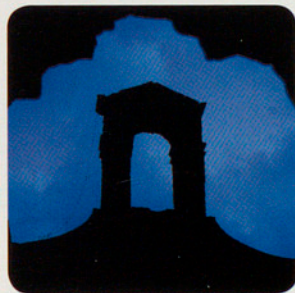

FOTO: VERÒNICA GARCIA

11

ERMITA DE SANT AMANÇ
INFO > L'ermita i l'entorn

Bullint el suro. Foto: R. Mur (AMSFG).

I - HISTÒRIA D'UN RACÓ DE MÓN

Època contemporània

Records de l'avi patern

Aquí ja entrem de ple a la història contemporània -i jo a la coneixença directa de les coses, que és la meua vida. Encara sento la veu del meu avi patern, home de naixença humil, taper empeltat de músic, però viu com ell sol, cantant-me els seus primers passos de fabricant i comerciant del suro, pels volts de 1865. Aquell anar a les palpentes, comprant i venent partides, cada cop més grosses, sostingut per crèdits precaris i fiant-se de compradors incerts, sense més guiatge que l'instint, com el del perdiguer entre la bardissa i la brossa. Els viatges a la recerca de clients, en velles diligències i en els primers ferrocarrils, per terres desconegudes, de llengües

estranyes. Les arribades plujoses, emboirades o enmig de la neu, a París, a Epernay, a Reims, a Londres, a Edimburg, a Colblença, a Maiança, a Hannover, a Hamburg (on trobà Brahms a casa d'un gros marxant), a Trieste, a Praga, a Zuric, a Ginebra, a Tori, a Milà i a Roma (on quedà aïllat tres o quatre dies, al fons d'un petit **albergo** de la Piazza Navona, veient desfilar les

tropes que conquerien la ciutat dels papes, conduïdes per Víctor Emmanuel, entre Garibaldi i Cavour). Quan ja començava a fer forrolla, casat i amb un fill (el meu pare), conjuminà amb un belga una operació en gran escala, que representava per a ell tota la petita fortuna afanyada. El belga va fallir i morí del disgust; i el meu avi hagué d'anar a Brussel·les corrents, sense treure'n res més que assistir a l'enterrament de l'home que el deixava altre cop a l'escapça. Amb les mans a les butxaques buides i el cor només ple d'experiència amarga, se'n tornà a Sant Feliu -tan escurat, que, de moment, per a poder fer bullir l'olla familiar hagué de desempolsar el seu vell fiscorn i enrolar-se, altre cop, a la cobla de vent que feia ballar els ganxons a la Sala d'en Roca.

Jo m'escoltava aquestes aventures del meu avi com si escoltés l'*Odissea*.

FOTO: AGUSTÍ ROLDÓS

12

CARRER DEL MALL, 14

INFO > La casa on va néixer Gaziel. Abans carrer Mai, 8.

La carretera de Girona des del carrer del Mall
entre 1915 i 1920. Foto: L. Roisin.

VII - PROGRÉS I DIVERTIMENTS

Els vells teatres i sales guixolencs

El teatre Goula

El teatre Goula, successor del de ca l'Alsina, era ja una altra cosa. Es trobava a la carretera de Girona, a mà esquerra sortint de la vila, en un local que havia estat la sala de ball, anomenada la Sala d'en Roca. El pati del teatre s'obria a dalt d'un primer pis on calia pujar per una escala estreta i costeruda. La galeria o galliner era com un balcó volat -i encara avui, dins el mateix gran local convertit en garatge, se'n veu el rastre, com també de la fossa per a les mutacions escèniques de les comèdies de màgia, on avui renten i unten els autos. El teló de boca, pintat de grans cortinatges pesants, amb cordons i borles de fils d'or, tenia en el centre figures al·legòriques, que sostenien un filacteri amb aquests mots: *Instruie* (sic), *Divierte y Corrige*. Serà difícil de creure: ja ho veig; però el cert és que, d'aquell Teatre Goula, jo en guardo un record que cap més teatre del món, després d'haver-ne vistos tants i de tan famosos, no ha pogut ni podrà mai esborrar-me.

Allí vaig assistir a la primera funció teatral de la meva vida. Era, de passada, la primera nit que jo sortia de casa, és a dir, que els meus pares se m'enduien amb ells, mudat de punta en blanc i després de sopar -ja negra nit, quan els *serenos* començaven de rondar per la vila. M'havien fet anar, vulgues no vulgues, a dormir de quatre a sis de la tarda, per evitar que després la son m'agafés a l'hora acostumada,

en ple teatre; però no vaig poder ni aclucar els ulls, i el repòs forçat i a deshora només serví per a neguitejar-me. Vaig entrar a la sala del teatre, per fi, pentinat, arrissat, perfumat, com tan sols hi havia anat a la processó del Corpus. El bo i millor de Sant Feliu era allí: els homes mudats; les dones empolainades. I tothom conversant alegrement, fent-se els uns als altres tot de salutacions, amb les mans enguantades. Hi havia encesos llums de gas, i del sostre penjava una aranya de cristall, guarnida d'espelmes flamejants, tota irisada. Era quelcom més resplendent i joiós que la parròquia durant els millors oficis de la festa major, i la música hi sonava amb una harmonia més afalagadora.

Mirant d'on sortia, tot seguit vaig veure que la feien uns músics, no pas amagats a dalt del cor i a l'esquena dels qui l'escoltaven, com a les esglésies, sinó ben vistents, al davant mateix del teló encara abaixat, que tapava l'escena com una cortina màgica. El director, en el centre, dominava els altres músics, i es pot dir tota la platea, damunt una tarima que l'alçapremava. I -cosa increïble!- no s'asseia pas directament sobre la cadira de respallier en forma de lira, sinó que li havien posat, per fer-li més tou el seient, un magnífic coixí de llit, amb coixinera de fil blanc, orlada de randa, com llavors s'estilaven. Jo, sabedor innocent que els coixins com aquell servien només per a posar-hi les galtes de la cara, vaig quedar sorprès i confós de veure les que hi recolzava el mestre director. I, mancat d'una explicació racional, per comptes d'atribuir aquell requisit a algun furóncol maligne que el pobre músic ambulat devia patir, se'm ficà al cap que el coixí era un adminicle imprescindible a tot director d'orquestra, quelcom de

gairebé sagrat, com la batuta i la partitura. I aquest concepte fals -com tants n'havia de desenterrar del nostre subconscient, anys més tard, la psicoanàlisi de Freud- es convertí en una obsessió i una petita creu de la meva infantesa. Cada vegada que els meus pares tornaren a portar-me al teatre, i jo veia, naturalment, que el director d'orquestra, un cop assegut, no tenia a sota seu la maleïda coixinera, jo els demanava defraudat, amb una secreta angúnia: "I per què no li posen el coixí de puntes?" Els meus pares s'enutjaven, infal·liblement; però a mi, decebut, em semblava que hi havia trampa, i l'espectacle perdia, per mi, un cinquanta per cent.

La cosa grossa, però, s'esdevingué després -perquè aquella nit havia de ser memorable. Representaven *Los sobrinos del capitán Grant*, obra famosíssima, tret de la novel·la de Juli Verne, i que per a la mainada del meu temps, fins als deu o dotze anys, venia a ser quelcom de semblant a *Els tres mosqueters*, de Dumas, per a la gent gran i fulletinaire. El lector recordarà -i, si no ho recorda, pitjor per a ell, perquè voldrà dir que de menut no va fruitir cosa bona- que un dels quadros cabdals de *Los sobrinos del capitán Grant* acaba amb una tempesta horrorosa, que sobta en plena selva tropical un escamot de pobres expedicionaris. Les espesses nuvolades que de mica en mica ja havien anat enfosquint l'aire, de cop i volta descarreguen mànegues d'aigua, mentre la tenebra s'il·lumina i ressona, amb els llamps i trons. Les ratxes de l'huracà fan brandar els arbres centenaris, com si fossin canyes. Els rius ixen de mare i neguen la selva en un tancar i obrir d'ulls. Les feres, empeses per les aigües que les han tretes de les coves,

entren a escena bramant. I el pobres exploradors, perduda gairebé tota esperança, no tenen més remei que enfilarse branques amunt de l'arbre més alt i gruixut de tots, el gegant de la selva, alçat justament enmig de l'escenari. La riuada, però, va pujant per moments. Entre les seves onades furioses, amb el vent xiulant, els llamps caient i els trons retrunyint per totes bandes, heus aquí que compareix un ramat de cocodrils enormes, afamats, enfollits, amb les goles obertes. I en descobrir els naufrags enfilats precàriament dalt de l'arbre, proven de donar-los bocades a les cames penjants.

És impossible de dir com anava tot això en el teatre Goula. Jo només sé que mai havia vist ni penso tornar a veure un espectacle tan impressionant. Els cocodrils, traient el cap fora de l'aigua, obrien i tancaven les esgarrifoses goles, amb dents com punyals -segons el ritme (després ho he sabut) que hi donaven els braços d'uns camàlics, amagats dintre les feres de cartó. Els exploradors, amb uns esgarips que trencaven l'ànima, donaven uns cops de peu desesperats, provant d'allunyar els monstres que gairebé els abastaven. Mentre jo, arrapat als braços de la meva poltrona, també feia anar a dojo les meves cametes, volent instintivament ajudar-los. Sense que les centelles de foc, creuant l'escenari d'una banda a l'altra, pareessin ni un instant. I això va ser el mal; perquè una d'elles -un coet esbojarrat, dels que entre bastidors engegaven inexperts tramoistes-, tot d'una esbiaixà la volada i anà a clavar-se, de dret, com una sageta encesa, dins la gola del més gros dels cocodrils, just quan aquest l'obria de bat a bat, per empassar-se una cama humana.

Llavors es produí la catàstrofe. El cocodril, amb una veuassa d'aiguardent, que dominà el terrabastall de la tempesta i es féu sentir de tot el teatre, llençà, indignat, una blasfèmia infernal, la pitjor de totes. La gent, espectadors i còmics, es quedà glaçada. Moltes senyores varen fer-se el senyal de la creu; algunes gairebé es desmaiaren. I els meus pares, agafant-me d'una revolada, em tragueren tot seguit del teatre, mentre el teló es desplomava darrera nostre, amb una gran patacada, com si l'hagués fet caure la mateixa ira de Déu ...

**Antiga església de Sant Joan -avui placeta de Sant Joan-
cremada durant els fets de la Setmana Tràgica (1909).**

I - HISTÒRIA D'UN RACÓ DE MÓN

Lluites amb el monestir

El temple de Sant Joan

Com que la Vila ja tenia, des de començament del mateix segle (1305), un Hospital de pobres, obert en el carrer de Sant Joan i sostingut pel Comú, l'esglesia o capella d'aquesta institució popular -situada, a més, al cor de Sant Feliu, i no pas, com la del Monestir, fora murs i més enllà de la Riera (sovint infranquejable amb els temporals de l'hivern)-, s'endugué la preferència i l'estimació de la gent. Això despertà el recel dels monjos, i el temple de Sant Joan va convertir-se en un niu de raons entre el Monestir i la Vila. En el fort de les baralles, l'ajuntament confià l'Hospital i l'església adjunta a un orde foraster, l'agustinia, que va instal·lar-hi una comunitat. Tot

seguit els benedictins del Monestir li declaraven la guerra; lluitaren aferrissadament contra l'orde rival i ensems contra la Vila, per treure de Sant Feliu els intrusos o, més ben dit, els introduïts per expressa voluntat del Comú. I varen maldar tant, que -aprofitant-se dels corrents cesaristes que imperaven a Espanya des del segle XVI- finalment aconseguiren foragitar els

agustinians. Aquests no tingueren més remei que abandonar la vila. Però en allunyar-se de Sant Feliu, probablement per sempre, l'orde expulsat li féu una deixa que encara dura, i el que durarà: l'inestroncat reguitzell d'"Agustins" i "Agustines" que segueix havent-hi entre els guixolencs; rastre patronímic d'aquella comunitat estimada del poble, compensador amb escriu dels "Benets" (ja que a penes hi ha "Benetes") que avui recorden els també desapareguts benedictins. Són com dues esteles, una prima i l'altra doble, que les naus clericals enemigues, un dia fondejades a les nostres aigües, hi han deixat en perdre's a l'horitzó.

La guerra, però, entre el Monestir i la Vila no era pas acabada amb l'expulsió dels agustinians. Encara havien de lliurar-se moltes batalles -que anaven debilitant els monjos i enfortint els ciutadans. Fins que en 1835 -en temps dels nostres besavis (com després veurem)-, el famolenc gos popular deixà estripat, d'una mossegada brutal, l'obès gat dels frares. No és pas estrany si Sant Feliu ha estat sempre una població desganada en matèria eclesiàstica.

FOTO: AGUSTÍ ROLDÓS

14a

PLACETA DE SANT JOAN, 45

INFO > Abans església de Sant Joan

Placeta de Sant Joan vista des de la rambla Vidal a l'inici del segon decenni del segle passat. Foto: R. Mur.

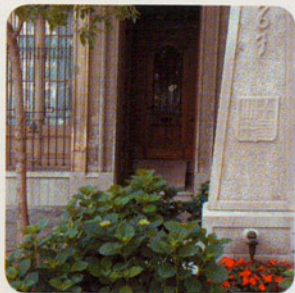
III - COM VIVIA LA GENT

La fi d'un món

Sardanes a la placeta de Sant Joan

Carrers i places quedaven deserts tota la nit, sense més llum que la d'algun fanal torçat, o la vaga lluïssor d'una xinxeta dins la capella d'un sant: humils oratoris públics, oberts a les parets espesses de casals antics. En les seves tres quartes parts, però, tot Sant Feliu era com emmantellat d'ombres nocturnes, sovint tenebroses; i les petjades dels rars passants ressonaven llarga estona, misteriosament -a l'hivern entre les ratxes de la tramuntana, o sobre un fons de veus llunyanes, de cors i caramelles, de cara a l'estiu.

FOTO: VERÒNICA GARCIA

Les nits més sorolloses eren quan hi havia sardanes a la placeta de Sant Joan, davant mateix de la parròquia -que avui és el garatge. Les ballaven allí, només a l'hivern, al peu de la carretera de Girona, i no al Passeig de Mar, perquè calia cercar redós vila endins, contra el mal temps desfermat a vora de la platja. A l'angle mateix de la façana parroquial i el carrer de Sant Pere, hi havia encastat, a

tres o quatre metres de terra, el fester que servia per a enllumenar les ballades. La cobla, dalt de l'empostissat, arribada a l'església; els sardanistes, els veïns, repartits per balcons i finestres, i la gentada dels badocs no tenien més llum que la de les branques de pi que cremaven dins la tosca graella de ferro. A sota seu hi havia una zona perillosa i deserta, on els cremallots roents i les guspises del braser queien constantment en terra. Mentre els grans ballaven, els vailets corriem, empaitant-nos i escorrent-nos per entre cames dels balladors; i de tant en tant, fent bots endimoniats, descompassàvem el caliu caigut, entre els espetecs de la pinassa i els redols de fumera coent. Aquelles nits, però, eren excepcionals. La major part de l'any, la vila es condormia a entrada de fosc, i queia en el primer son com a màxim de tard a les deu tocadés.

14b

PLACETA DE SANT JOAN

INFO > Tota la placeta

El carrer dels Arbres, avui rambla Vidal, on encara es conserva l'edifici dels impressors Viader.

V - LA XAUXA TAPERÀ

Artesania artística

El Quixot de Cervantes amb fulls de suro

Era tan gran l'eufòria d'aquells tapers vuitcentistes, que ja no dubtaven de res, ni que el suro pogués ser una matèria artística. La primera nova històrica que tenim d'aquesta estranya pensada és de 1834. [...]

La pensada va tenir-la un ganxó. Es deia Feliu Carreró i era un home que, amb traça i paciència mai vistes, feia flors, arracades, penjolls i capells de suro. Molt aviat, però, un metge de Palafrugell, Josep Martí Vintró, li va prendre la mà i es posà a compondre, cap a l'any 1854, un *Cuadro Heráldico Cronológico de España*, fet a punta de ganiveta: avui dia és encara la peça artística més important que hagin produït, en suro, els cervells enfebrats de totes les èpoques. [...]

El suro artístic s'escampà pel món, i les peces de més compromís triomfaren a Londres, a París, arreu on eren exposades. Els tapers de Sant Feliu s'hi llüïren de valent: a més

FOTO: JORDI GALLEGO

del primer de tots, en Feliu Carreró, hi hagué, de famosos, en Josep Rosa i en Joan Ribot. Aquest va fer, en suro, una maqueta perfecta de Santa Gúdula, la catedral de Brussel·les.

La data d'or, però, del suro artístic fou una mica tardana, ja dins del segle actual, 1907, perquè la maturació dels moments culminants és sempre lenta. Aquell any el suro va donar dues mostres sensacionals: a la famosa conferència d'Algesires -primer espetec, encara només diplomàtic, dels explosius que Europa duia amagats a dintre seu i que, al cap de set anys més, produïrien la guerra de 1914- diuen que la taula era presidida per una monumental escrivania de suro, obra d'un taper empordanès, Joan B. Olivós; i el mateix any 1907, a la seva impremta de Sant Feliu, rival de la de Juan de la Cueva, a la Cuesta de Atocha, de Madrid, el mestre Octavi Viader llançava al món astorat la primera edició del *Quixot*, de Cervantes, en fulls de suro. Era destinada als bibliòfils, constava només de 50 exemplars, i cada un d'ells valia 500 pessetes. Fou una pensada genial: els bibliòfils cervantistes, que constitueixen una mena de confraria de folls pacífics escampada per tot el món, no tingueren més remei que abraonar-s'hi. Així és que de l'edició memorable aviat no en quedà un exemplar, ni per remei. Qui avui en vulguí un ha d'amanir la bossa. L'impressor Viader, mort ja fa molts anys, era un bon amic meu. Quan li vingué l'hora de pujar al cel (potser després d'una estadeta al purgatori), ben segur que sortí a rebre'l amb els braços oberts el mateix dom Perignon, el sant baró que més havia fet, abans que ell, per a l'enaltiment del suro...

15

RAMBLA VIDAL, 43

INFO > Can Viader

II - EL SANT FELIU VUITCENTISTA

Botigues i botiguers

“A can Muesques”

“A can Muesques”. Aneu a saber a quina facècia era degut aquest nom del seu amo, perquè en aquells temps no hi havia a Sant Feliu una sola casa, gran o xica, rica o pobra, que no tingués el seu motiu corresponent -i n’hi havia de formidables, d’autènticament homèrics. En Muesques era un adroguer humil, establert en el carrer que avui porta el nom de Mossèn Cinto. Per als minyons d’aquell temps -1885-1895- l’adrogueria d’en Muesques era, però, una mena de reialme fabulós, tot i la seva aparença, que no podia ser més modesta. Vull dir que els somnis fantàstics, les audàcies imaginatives i fins les al·lucinacions obtingudes per mitjà de drogues malignes -amb què tants anys després, ja molt entrat aquest segle, els adeptes de l’escola superrealista es vantaren d’haver assolit, sondant el subconscient i els estats de fol·lia-, no són absolutament res, comparats amb el que sentíem llavors nosaltres, els marrecs ganxons, pel sol fet d’aturar-nos, tot anant a estudi o tornant-ne, amb el cartipàs i els llibres, a clavar els nassets, alçant-nos de puntetes perquè no hi arribàvem prou bé, en el tèrbol aparador de can Muesques. Darrera d’aquell gran tel·lo de pols hi havia de tot: de tot l’impossible i mai vist, existent en el món, i que era, justament, el que el nostre pobre cor i els nostres sentits afuats cobejaven. Branquillons de regalèssia; barres d’estrep (que en altres indrets de Catalunya en diuen pega dolça); llumins d’espetic, anomenats

“mistos d’esca”, arrengrats en llargues i estretes bandes de paper d’estrassa; soldats de plom, baldufes, auques, calcomanies, molins de paper, torròn d’avellana, ninots de carquinyoli, paperines d’anissos, caramels de papers arrissats i moltíssimes altres meravelles, com les “boritlles” o boles de colors, de pedra i de vidre, o les grues voladores, aquells estris fets de canyes i tela o paper, que els dies de garbí fort o de tramuntanola esvoletgàvem pel cel lluminós, i que a Barcelona i altres bandes de Catalunya en diuen bellament estels. Tot plegat, a l’aparador de can Muesques hi era a manyocs, revolt enmig d’un devessall de pirotècnia festiva: coets, correcomes, trons grossos i xics, piules, rodes i focs de bengala. I el més prodigiós era que, en aquella botiga embruixada, de tresors d’aquests n’hi havia tot l’any -a xavo i a quarto la peça.

Però, si fins en el Paradís diuen que hi hagué un serpent, no és pas gens d’estranyar que a can Muesques nosaltres, els menuts que ens foníem de ganes d’entrar-hi, hi topéssim també amb una mala cosa. I era que en Muesques, l’amo, ja començava per ser un home paorosament alt, negre i flac. [...] Aquest home fantasmal tenia, a més, una llegendària canilla de gossos famèlics, de tota la vila coneguts, al punt que, per encarrir si un amic o parent es decandia, la gent deia: “Està més magre que un gos de can Muesques”.

Farmàcia del Llicenciat Rodes on es pot llegir la cita de Gaziell: *Salus populi suprema lex est*, pels volts de 1920. Foto: Ricard Mur. Col·lecció: Agustí Roldós.

II - EL SANT FELIU VUITCENTISTA

Botigues i botiguers

Framàcia del Llicenciat "Rodes"

Era la vella farmàcia del Llicenciat Rodes, sobre els muntants de la qual innumbrables generacions d'indígenes i de forasters pogueren llegir una inscripció que interpreta de fàcil mai vista una de les sentències bàsiques del Dret Romà, annexant-la ensems a la Farmacopea: *Salus populi suprema lex est*. I, cada vegada que jo hi passava pel davant i la rellegia, era com si em sentís misteriosament endut devers unes nits dolces i llunyanes, perdudes també per sempre més, quan en els aparadors dels apotecaris de tot Catalunya hi lluïen, als vespres il·luminats per reflectors adients, dos grans bocals de vidre o de cristall: l'un, indefectiblement ple d'aigua vermella, i l'altre, de verda, que feien pensar, damunt la fosca impenetrable dels carrers deserts, en els llums de posició dels vaixells. I entorn d'aquells fars científics no solia haver-hi més que un braguer rovellat; diverses mostres de xeringues, de pera o mecàniques, per a lavatives; pots d'ungüents, capsetes de pastilles del doctor Andreu, ampolles d'hipofosfites i un gran anunci de l'emulsió Scott, vinguda d'Escòcia, que era el millor extracte d'oli de fetge de bacallà. A tots els nois de l'època ens l'enforjaven a litres.

Avui, a més de setanta anys de distància -quan les farmàcies d'ara, plenes de llums de neó i de milers d'específics, més aviat ja semblen drogueries de productes químics o basars de remeis per a gent que no té fe en la pròpia salut-, només de recordar aquell cartell fatídic, amb un mariner nòrdic que duia a coll un bacallà tan gros com ell, se m'enfigassa la llengua i se'm girava l'estómac.

Carrer de la Processó cantonada Girona, on es pot veure la botiga La Económica, dedicada a la venda de gorres i barrets. Col·lecció: Agustí Roldós.

II - EL SANT FELIU VUITCENTISTA

Botigues i botiguers

“Sombrerería” del senyor Palacios

Una altra botiga famosa, per bé que d'un caire molt diferent, era la “Sombrerería” del senyor Palacios, àrbitre de les elegàncies masculines locals. El senyor Palacios era fill de Cadis o de Màlaga, com Castelar o Cánovas del Castillo, els seus contemporanis il·lustres, i havia vingut a parar en aquest extrem de l'Empordà -aneu a saber com ni per què- amb les seves capses ovalades, de cartolina ferma, blanca i llustrosa, que semblaven vagament caravel·les, plenes dels magnífics capells que llavors els burgesos portaven: de copa alta, de mitja copa i de copa corrent o bimba; de castor, de vellut, de feltre, de teixit de palla i de bresca de pallassó; els Borsalino, els Frègoli, els de fantasia, els de dol. De corbates i plastrons, a la botiga del senyor Palacios n'hi havia a dojo, i tots eren només de seda natural, llisa o virolada, amb mitges llunes i estrelletes. Les camises es confeccionaven només a mida, amb peces de seda i de madapolam, que els dependents feien rodar enlaire, per descabdellar-les, i el senyor

FOTO: VERÓNICA GARCIA

Palacios mateix s'emprovava damunt el pit, perquè el client en veiés l'efecte. Els bastons (de 25 anys per amunt, tothom que s'estimés una mica en portava) formaven un bosc a l'aparador, de tota mena de fustes riques, dures i polides, o de canyes reials de bambú, amb capricioses i treballades empunyadures en vori, or i argent. El senyor Palacios era home fi, benparlat, amb positures d'*hidalgo*; era miop, duia binocles d'or, pinçats al nas, i en el mentó, sota el llavi inferior, aquell plomeret de pèl que en deien la “mosca”, i que els homes distingits es deixaven créixer a l'ombra del bigoti caigut. Feia molts anys que el barreter Palacios estava arrelat a la vila, i hi era conegut i estimat de tothom; però encara no havia après de català només que una paraula: quan li proposaven quelcom que ell no veia pas clar, feia simplement, “Prou!”. I seguia dictant als ganxons les normes d'una mena d'elegància autòctona, que impressionava la comarca i feia enveja a Girona i tot.

La dissort volgué que la botiga del senyor Palacios fes cantonada en els carrers de Girona i de la Processó, i que en el caire mateix, damunt el rètol en lletres daurades, sobresortís, potser excessivament, la marca gremial: un enorme barret de copa alta, fet de bona llauna i tot pintat de vermell, amb la cinta i voraviu negres. Ai! Per si me'n vaig oblidar llavors, com és més que probable, abans de morir vull confessar ara aquí públicament les incomptables pedrades que de menut vaig llençar contra aquell barret obsessionant, amb mala fe i a traïció, formant part d'un escamot i encobert en les tenebres nocturnes.

III - COM VIVIA LA GENT

La vida familiar burgesa

El cert és que els meus pares, burgesos benestants, quan varen casar-se no tenien més que llums d'oli i palmatòries. I fins quan, ja traslladats en una casa magnífica del carrer de la Processó, hi instal·laren el gas, aquest era cosa de luxe, que només s'encenia al vestíbul (si hi havia visites), al menjador, al saló i a la cambra d'estar, on la mare reunia el seu estat major de cosidores, planxadores, rentadores, etc., per passar-hi el rosari les vetlles d'hivern; a l'estiu es passava a la galeria vidrada, entre refilets de canaris, cardines i verdums. Per a les cambres de feinejar, com ara la mateixa cuina, el safareig i el rebost, encara només servien els gresols, llumeneres i llànties. Aquelles cases com la nostra eren menudes autarquies, proveïdes en gran de tot el que calia per a viure mesos i mesos. Nosaltres ja compràvem, però, la roba blanca, que la meva àvia materna, ajudada de les seves filles i el servei femení, encara manava teixir amb el fil que les dones de casa filaven, i d'on sortien tots els llençols, les coixineres, les camises i els eixugamans. Les con-

FOTO: AGUSTÍ ROLDÓS

fitures per a tot l'any eren fetes així mateix a casa, com les conserves d'anxoves, bolets, moixernons i herbes remeieres. A les golfes, que eren immenses, hi havia munts de patates i cebes, i els forcs d'alls, amb alguna llampant penjarella de bitxos, feien com un bosc massa flairós, que calia airejar per les espitlleres de sota teulada. De rebostos -a més del celler per al vi-, n'hi havia sis o set: per al carbó i la llenya; per a l'oli, dins unes immenses gerres de Quart; per a la fruita seca, els pebrots i les patates; i el més envejat de tots, dedicat al porc i els seus saborosos productes: pernills, botifarres negres i blanques, llonganisses, cansalada llisa i viada, orella, cap-i-pota i embostes de greix, també engerrat, formant agudes i blanques piràmides. El galliner i el coniller, al fons de la profunda eixida, eren com un raval ple de vida menuda, d'escataines, revolades, corredisses i quiquiriquics.

Tot aquest món domèstic exigia la mobilització contínua, amb un moviment rotatori com les estacions de l'any, d'un eixam de recaders, pageses, tartaners, carreters, traginers i bastaixos, que tot-hora entraven a casa, amb un ample i sonor "A Maria...!", o se'n tornaven amb un més baixet: "Adéu-siau". Estàvem tan ben municionats, que ben segur hauríem pogut resistir un setge de tres mesos. [...]

Hi havia setmanes, sobretot a la tardor i a entrada d'hivern, abans de començar el fred i les maltempsades, que la casa semblava -portes, balconeres i finestres obertes, amb gent entrant i sortint- talment un vaixell atracat a la vorera del carrer, aparellant i fent provisions de tota mena, a punt d'emprendre un llarg viatge. I el més gros és que tot aquell rumbejar estava sòlidament fonamentat sobre una renda que no devia excedir de quinze o vint pessetes diàries.

III - COM VIVIA LA GENT

Germandat del treball

Les "fàbriques del suro"

Les "fàbriques del suro", com en deien dels obradors on el manipulaven, venien a ser com repúbliques democràtiques en miniatura, on es compensaven -una mica massa i tot- el treball i la llibertat. Aquestes repúbliques tenien, a més, una alegria, un optimisme, un tirar-s'ho tot a l'esquena i un *dolce far niente* de pura arrel mediterrània.

Els obradors on els taps eren fets a mà, amb una traça i una perfecció que si no s'han vist no se'n pot tenir idea, eren un model d'humanitat laboriosa i feliç, plens tothora de cants i rialles, d'acudits i facècies -amb l'amo enmig de tots, treballant com un altre, *simul inter pares*. Era senzillament entenedor. El meu pare, fabricant de taps i comerciant de suro, mort a la vora dels vuitanta anys, a les seves darreries encara mostrava amb orgull la nafra que en el palmell de la mà dreta hi deixà marcada una ferida de la seva joventut, quan per descuit va clavar-se l'esmolada ganiveta de l'ofici, de tall més fi que una navalla.

A la seva fàbrica, que era paret mitgera de la casa on la família vivíem, en el carrer de la Processó (avui de Joan Maragall), s'hi sentien més cançons que no en cantava un orfeó, i moltes vetlles d'hivern, tot seguit d'haver sopat, jo em deixava dur al llit només per poder endormiscar-me al bres de "Les flors de maig", cantades pels tapers, a tres veus. Les sentia a través del gruix de la paret,

que hi posava sordina. I moltes nits el ritme gronxador d'una havanera es barrejava, quan a mar hi havia temporal, amb el ressò llunyà del rompent a la platja. Per un tres i no res, però, altres dies feiners la fàbrica quedava muda i deserta: era que, amb un pretext qualsevol -sant, boda o, senzillament, mandra-, tots se n'havien "anat a fer-la" (com encara es diu avui, que vol dir de xefla); tots, amo i treballadors, carregats de cistells i coves amb pollastres, conills, fruita, tortells, ampolles, cassoles i graelles. Anaven a mar o anaven a bosc, a passar-hi la diada sencera. I l'endemà reprenien la feina amb més cantarelles que mai.

Sovint, la fàbrica i la casa se'ns omplien de caixons dels millors xampanyes de França, remeses dels més grans colliters, als quals el meu pare havia servit trefins per a tapar les ampolles. Ningú no en feia cas; fins que venia un dia i, de sobte, generalment a la caiguda de la tarda, poc abans de plegar, el pare cridava els dos o tres caps responsables de la fàbrica; es posaven tots en mànegues de camisa i començaven a destapar ampolles, a dojo, amb una traça que a mi, quan m'hi deixaven ser, em meravellava. Trets els lligams i les folradures del coll, es quedaven mirant què feia el tap, sense empènyer-lo ni inquietar-lo, a veure si tot sol anava pujant fins a disparar-se com una escopetada; [...]

FOTO: AGUSTÍ ROLDÓS

196

CARRER JOAN MARAGALL, 36

INFO > Fàbrica dels pares de Gaziel

Estació del tren al barri de Tueda, 1910.
Foto: Àngel Toldrà (AMSFG).

VII - PROGRÉS I DIVERTIMENTS

El carrilet de Sant Feliu a Girona

La inauguració

El varen inaugurar l'any 1892. [...]

Hi hagué dos dies de festa: el 29 de juny, per a la benedicció de la línia, i el 30 per a la inauguració. Foren unes diades tan glorioses, que al cap de més de setanta anys jo encara les recordo. La vila estava més trasbalsada que si hagués hagut de rebre el rei o el papa. Del cantó de Tueda -el barri on s'havia construït l'estació- l'entusiasme pel tren va fer-hi sorgir un barri nou, comptant amb la vida i l'animació que el carrilet li donaria. El carrer de la Processó (avui de Joan Maragall), que fins llavors havia estat una costa polsosa i excèntrica, que no menava enlloc, com que ara conduïa a l'estació es convertí en una via animada on la gent rica construï, a banda i banda, cases noves i bones -tant, que encara hi són. El meu avi patern i el meu pare s'hi fincaren i hi anaren a viure. I és per això -i a més perquè jo era petit i em passava al carrer tot el sant dia- que aquelles festes les recordo tan bé com si fossin (miratges del temps!) cosa de la setmana passada.

Ja *El Noticiero*, el diari local, va sortir amb unes lletres de pam a la primera plana del número extraordinari, cridant als quatre vents: "*¡¡Loor a los iniciadores don Juan Casas y Enrique Heriz!!*" (Per cert que tothom quedà espantat llegint aquest darrer cognom,

que ningú no coneixia escrit així, perquè tothom li deia l'Eris). I afegia: "*¡Gloria al pueblo de San Feliu!*" Ara penseu com anava el meu carrer, a les sis de la tarda del dia 29, quan el rector de la parròquia del monestir, mossèn Jaume -el mateix que em va batejar i em donava una pastilla de goma cada cop que em trobava-, acompanyat de dos escolans de gala, com si fossin del Vaticà, que tot ho estrenaven, sotana vermella, roquet de randa, guants de fil blanc i sabates xarolades, i seguit del Magnífic Ajuntament en pes, els agutzils, els *serenos* i una banda de música, passaven per davant de casa, camí de l'estació, cap a beneir el tren nou de trinca.

Els estalonaven un sens fi de tartanes i xarrets, i fins algun cavaller (vull dir un home a dalt de cavall), empesos per tot el poble que venia darrera. I com voldríeu que jo no me'n recordés, si els escolans eren el meu germà gran i un altre minyó de la seva edat, en Rafelet Valls, de la Banca Valls, i els meus pares, traient guspies i llustre, de tan ben vestits, també se n'anaven cap a l'estació, mentre jo, que no n'era digne, perquè a penes tenia cinc anys, m'ho mirava des del balcó del primer pis, custodiat per les minyones i escarrassos de casa, que eren vuit o deu?...

L'endemà, dia 30, va ser la inauguració del carrilet, la seva primera aventura pels arriscats camins de la vida. Jo aquella nit vaig dormir com un soc -bon costum que tenia i encara conservo-, però suposo que els grans no varen aclucar ull, pel joió neguit que duïen dintre. [...]

20

CARRER SANTA TERESA, 49

INFO > L'escola de l'Estació. Antiga estació del tren

Fonda de les Noies -oberta pels volts
de 1890-, a la rambla del Portalet.

II - EL SANT FELIU VUITCENTISTA

Diligències i tartanes

La diligència a Girona

La diligència era una baluerna massissa, de quatre rodes, dues d'enormes i dues de petites, que trontollava tirada per quatre cavalls o mules, i de vegades cinc, si el temps era rúfol i la carretera enfangada. Tenia al darrera, sota el porticó d'entrada, que era molt alt, un marxapeu amb tres escalons de ferro, de tan mal pujar o baixar, que les dames i els clergues, massa enganyats de cames, sovint no podien fer-ho sense un ajudant eficient, que solia consistir a prendre'l a braços o empènyer-los per la retranga.

La diligència es ventilava per un seguit de finestres als costats, i dues de més amples davant i darrera, totes amb vidre contra la pluja i el vent dels dies freds, i a més doblades de persianes contra el ressol i el mosquer que a l'estiu solien acompanyar el trot mansoi de les bèsties. Els viatgers, a dins, hi anaven enfrontats en dues fileres i asseguts en banquetes paral·leles, de crin folrat de molesquí; i era tan estret l'espai entre elles, que l'entrecuixament, fos com fos, s'im-

FOTO: JORDI GALLEGO

posava amb tot el rigor de les més imperioses lleis físiques. Afegiu-hi els parcellets, sacs de mà, paraigües, bastons, abrics de tota mena (anant pel món cal ser previsor), qualche cabasset d'ous frescos, alguna gàbia escadussera, amb canari o pinsà, i una parella d'aviram que tot just treien el cap de la cistella, per recolzar-lo damunt el braç del veí, i tindreu una lleu idea -fins descomptant els gossos i les criatures, que també hi anaven pel mig, fent-ne de les seves- d'aquell confortable viatjar amb els peus perduts i colgats, a l'hivern, en un tou de palla que feia una olor ambigua, mig d'estable i mig de rostoll.

Al davant de la diligència, com un departament privilegiat, hi havia el cupé, cabina de preferència, de cara al paisatge, que tenia entrada a part i només cabuda per a tres o quatre passatgers i, eventualment, el cotxer, que solia anar defora, en el seu breu estrep; però si el temps s'enredava i es desfeia en llamps i trons i ramalades de pluja, no tenia més remei que cercar aixopluc, mentre els animals avançaven pacients, fumejant i mig esborrats dins la cortina de l'aigua. A dalt de tot de la baluerna, la baca era una mena de golfes, a llarg de llarg del sostre; anava coberta amb velles de lona rígida i arcades de fusta, i generalment curulla de pagesos firaires, carregats de cofres, cabassos, saques, forques i aixades noves, amb algun xai o garrinet jove pel mig.

Una diligència era llavors el gran exprés del temps. Pintada de groc o de verd, amb voravius blancs, blaus o vermells, quan arribava, a migdia, amb molt d'espetic de xurriaques, o de nit, amb les tres grans faroles enceses, la grossa al front, dalt de la baca, i les més xiques als costats, era la mostra d'un progrés que fins als més descreguts imposava.

21

RAMBLA DEL PORTALET, 8-10

INFO > A final del s. XIX la diligència d'anar a Girona sortia de davant de la Fonda de les Noies

A l'esquerra, el casino La Nueva Unión
al passeig del Mar, pels volts de 1915.

VII - PROGRÉS I DIVERTIMENTS

Quatre envelats, quatre estaments i tres casinos

Els casinos

Els casinos guixolencs amb casal propi, obert tot l'any, eren només tres: el dels Senyors, el dels Nois i el de la Gorga. [...]

El casino dels Senyors, com el seu envelat, era el més rumbós però no pas el més alegre. Tenia com a socis la gent adinerada i conseradora: grans hisendats i fabricants, caps de la burgesia que donava a la vila els batlles municipals, durant els períodes en què manaven les forces dites de la pau i l'ordre, és a saber, les partidàries de digerir amb tot repòs els béns adquirits. I s'agregaven a aquests elements, per ganes de figurar a les vellors, els polls ressuscitats, o nou-rics, i sobretot els "cànamos". Eren -com abans he apuntat- els antics emigrants a Amèrica, sobretot a les Antilles, que de molt joves havien sortit de Sant Feliu a l'aventura, una mà a la butxaca buida i l'altra portant a coll un farcellet; i al cap de vint-i-cinc, trenta o quaranta anys, després d'haver-se relativament enriquit Déu sap com, per la manigua, explotant

FOTO: QUIM BIGAS

un ingeni amb un eixam de negres, o regentant una botiga d'adroguer, a l'Havana, Cienfuegos, Matanzas o Santiago de Cuba, havien tornat fets uns petits rendistes.

[...] El casino dels nois ha estat sempre el més viu i genuí de la vila, i el més antic de la comarca, que de fet existia des de 1851. L'expressió "els Nois" a Sant Feliu no vol pas dir únicament la gent jove, ni tampoc els fadrins, ni els econòmicament modestos, ni res de semblant. Designa sobretot el que podríem dir-ne l'element no anquilosat, obert d'esperit i radicalment "progressista" -sense tenir en compte l'edat, la fortuna ni la condició social. [...]

Encara mai no he pogut saber per què del tercer casino se'n deia la Gorga. El seu nom veritable era La Nueva Unión. Sembla que va ser fundat per un grup compost sobretot de botiguers, primerament socis del Casino dels Nois, però que se sentien incòmodes en aquell ambient més aviat propici al radicalisme. Ells, els de la Gorga, el que volien era quietud, i que durí; per això es varen separar i fundaren una societat a part, ben calafatada. Tenien un magnífic edifici, un dels millors de Sant Feliu, en ple Passeig de Mar i a la vora mateix del Casino dels Senyors.

Passeig del Mar amb l'envelat de la Festa Major,
cap al 1915. Foto: L. Roisín (AMSFG).

VII - PROGRÉS I DIVERTIMENTS

Què foren els envelats?

Quan venia la festa major, amb aquella serenitat i plenitud del primer d'agost -mar, terra i cel-, que mai no fallen, a la platja de Sant Feliu hi plantaven, no un, ni dos, ni tres, sinó quatre envelats, de renglera. Per ordre de sumptuositat eren aquests: el del Senyors, el dels Nois, el de la Gorga i el de l'Anxova. I la festa no durava pas tres dies, com sol durar arreu, sinó cinc o fins sis -quan un diumenge o qualsevol altra diada no feïnera s'hi afegia de torna. Calia veure damunt el sorral aquells quatre embalums festius -de parets primes, llistades de blanc i de blau, tremoloses com veles inflades, i un sostre onejant com la mar, coronat de banderes-, amb tot de pals i cordes al voltant, per mantenir-los ben fermats a terra: no fos cas que, per descuit, els envelats es varessin tots sols i se n'anessin surant i brandant aigua endins, com galions plens de geració, de llum i d'alegria.

L'envelat, a la seva gran època, fou una de les invencions més enginyoses de la Catalunya vuitcentista: la fórmula perfecta amb què una societat meridional, democràtica i encara novella, després dels segles que havia passat sotmesa, retreta i esquerpada, resolgué la manera d'esplaiar-se col·lectivament, una vegada l'any, improvisant el lloc que li mancava. Morta la major part de l'antiga aristocràcia rural catalana, o vinguda a menys, o emigrada a Castella, on la capital política de l'estat havia anat

afermant-se, en venir el moment que la burgesia i la menestralia foren cridades a substituir la noblesa de sang com a motor de la nova societat democràtica, es trobaren que no tenien locals on poder rumbejar i lluir. En els carrers estrets i les cases rònegues d'on havien sorgit aquests nous amos del capgirament social (a Espanya, sense haver-s'ho guanyat ni merescut ells mateixos, falla que produí tot seguit la tragèdia civil i ciutadana de tot el segle XIX, no acabada encara), els mancaven salons i sales. I no parlem del mobiliari, l'encatifat i l'enllumenat. Semblava, doncs, un problema insoluble. Però llavors el geni de la raça el va resoldre creant l'envelat: el gran saló màgic, aeri i fresc, que es munta i desmunta en una nit, com en els contes de fades. I l'envelat sorgí de terra, amb tot l'equip de gnoms especialistes -empresaris, decoradors, tramoistes, bastaixos i traginers. Els fills de la democràcia, polls ressuscitats, havien trobat just el palau portàtil i de lloguer que els calia.

226

PASSEIG DELS GUIXOLS

INFO > La platja. Allà hi plantaven els quatre envelats

Vista general del port, pels volts de 1925. Foto: R. Mur.

VII - PROGRÉS I DIVERTIMENTS

L'altra obsessió vuitcentista: el Port

La segona gran aspiració progressiva del Sant Feliu vuitcentista ja hem dit que era tenir, a més del tren, un port de mar. I ara és el moment d'afegir que, així com el tramvia de foc, de Palamós a Flaçà, fou l'agulló que esperonà els guixolencs a fer-se ells tots sols el carrilet que els relligués amb Girona, també el desig del port es convertí en obsessió quan veieren que els palamosins, passant-los la mà per la cara, l'obtenien primer. El desig, però, ja venia de molt lluny. La prova és que en 1884 se'n parlava i se n'escrivia públicament. Aquell any, en efecte, el Centro Recreativo de Sant Feliu va celebrar, el segon dia de la festa major, és a dir, el 2 d'agost, un *Certamen Literario*, a la millor sala de ball que tenia la vila, que era coneguda per la Sala d'en Roca, a la carretera de Girona. Sala que poc després havia de ser convertida en teatre, amb el nom de Teatre Goula. [...]

També en això Sant Feliu fou complagut: tingué tren i port. El tren, com acabem de veure, des de 1892; el port, força més tard, dotze anys després, perquè el rei Alfons XIII, acom-

FOTO: AGUSTÍ ROLDÓS

panyat del seu primer ministre, el mallorquí Antoni Maura, no en va posar la primera pedra fins el 9 d'abril de 1904. Però el fet important és que les dues grans aspiracions dels guixolencs vuitcentistes foren satisfetes. Ara bé: si avui dia, en 1963, Sant Feliu podia triar entre el seu carrilet o unes bones carreteres, i entre el seu port malgirbat o aquella platja que era la més abrigada i harmoniosa que hi havia entre el cap de Creus i la Tordera, quina fóra la decisió unànime de la població? Què se li'n donaria, si els vaixells de càrrega se n'anaven al port veí de Palamós, a canvi de poder oferir al turisme mundial aquell llavi peresós i fresc que era la platja de l'antiga vila? No crec possible el dubte. I també penso que en bona hora donaria el tren, mentre pogués comptar amb les carreteres que demanen els forasters visitants de la nostra terra.

Platja de Sant Pol des del racó de sa Caleta,
pels volts de 1910. Foto: Angel Toldrà (AMSFG).

IX - LES PLATGES

La platja de Sant Pol

La veritable platja de Sant Feliu, però, la que podríem considerar com la platja del poble, donat que la de la vila estava pràcticament acaparada pels pescadors, les drassanes i els vailets que hi anaven a jugar, era la de Sant Pol -el magnífic sorral situat una mica més al nord i separat tan sols de la població pel promontori del Molí de les Forques. Sant Pol és una platja força gran, cenyida de la banda de mar, a dreta i esquerra, per dues llargues puntes rocoses. És molt pintoresca la del cantó de garbí, corcada de coves que hi han anat obrint els temporals de llevant, i rompuda de penya-segats graciosos, amb pins que s'arrapen a les esquerdes del roc; molt més baixa i pelada la del cantó de sol ixent, i, això no obstant, avui famosa, perquè és allí on ha estat creat -amb un dels pocs esforços lloables, degut a la tenacitat d'uns particulars- el nucli residencial de s'Agaró. [...]

Del meu record, en tota l'extensió de Sant Pol no hi havia més que una sola casa. Era la "torre" o finca d'estiueig d'un hisen-

FOTO: JORDI GALLEGO

dat de Sant Feliu, el senyor Pere-Màrtir Estrada. La casa encara existeix, i la seva arquitectura, que un dia fou l'admiració comarcal, ara només intriga, per la seva raresa, els forasters que la veuen. Té damunt del terrat una torre veritable, que li fa de cim, i dessorra, enronçant-la, una pila de torretes iguals que la grossa, però més petites, en nombre de set o vuit. [...]

Fora d'aquesta casa pintoresca, famosa a la comarca, en tota la ribera de Sant Pol no hi havia més que algunes barraques rovellades, fetes amb canyes, fustes, bruc i llaunes velles, i escampades per la duna, entre terra i mar. Eren dels amos d'aquell ermit solitari, gent molt humil generalment, que el tenien repartit en trossos menuts com mocadors de butxaca. S'havien arranjat ells mateixos els aixoplucs, i els utilitzaven per a anar-hi durant el bon temps a fer-hi berenades llargues i abundoses, arrossos i costellades els dies de solemnitat, i cantar i riure una estona. [...]

La gran platja oberta, amb el terrat a les nits, sempre fresc, i de dies el garbí folleant per la pell de la mar, d'un blau intens tot clapejat d'escuma, feia de molt bon estar. I la soledat hi era tan delitosa, que famílies senceres de pescadors de l'Escala i de l'Estartit -atretes pel bon mercat de Sant Feliu- se'n venien a plantar un poblat nòmada de tendes, fetes amb les mateixes veles dels llaguts i amb els remes. Allí acampaven des de Sant Joan, pel juny, fins ben entrat el setembre, molts anys fins per la Mercè -pescant de nits, i de dies venent la pesca. A la vila els anomenaven "els escalencs". [...]

Gaziel, assegut a la biblioteca de casa seva.
Procedència: Biblioteca de Catalunya.

XII - EPÍLEG SOBRE LA FI DEL MÓN

Confessió final

Aquesta nova vida, que ineluctablement s'apropa, serà millor o pitjor que la nostra? Serà, sobretot, una altra cosa. Aquella dita, segons la qual els temps passats són sempre millors, jo la tinc per una feblesa inepta, per una pura prova de senilitat. Com que la vida no s'atura mai, cada moment passa i es fon talment una bombolla d'escuma, i la petita bromera que és un viure d'home s'emporta amb ella tot el que aquest ha estat. Per això, pel fet d'haver-la ell fruïda, és a dir, viscuda, a ell sempre li sembla millor que la que està venint, que encara no és tastada. Pur miratge: quan un home o una societat humana comencen a trobar, i a dir, que el món d'ahir era millor i que el d'avui va malament, l'únic de cert és que els qui van malament, perquè s'acaben sense remei, són ells.

Pensant així, com penso, ja em deixareu que acabi amb una franca confessió personal. I així us diré que, havent fruït tant com he pogut del meu temps passat, l'únic que em reca, i força, és de no poder fer el mateix amb el que s'acosta, perquè ja seré massa vell. Sempre he estat un bon tafaner de la vida. I encara que els començaments de les coses ja m'agraden força, encara em plauen més els acabaments. Hauria estat molt content de poder assistir a la creació del món, que degué ser cosa grossa. Encara em faria, però, més goig de poder veure què serà, per exemple, l'any 40.000 o el 200.000 -si és que la humanitat hi arriba; i més que res, com acabarà tot això, aques-

ta incomprendible aventura que és la vida humana. Quan l'home sigui tan foll i poderós per a anar a la lluna (i ja sembla que hi estem tocant), de bona gana jo acompanyaria els primers expedicionaris -mentre hi hagués bones garanties de no quedar-se penjat allí dalt. Perquè, el mateix que recordo amb l'aigua a la boca la flaire de les cassoles de peixopalo, untat d'allioli i regat amb vi negre de Llançà, assaborides a les cales de la Costa Brava, també em plauria de saber el gust que tenen els llavis d'una selenita, tastats furtivament en un replec d'aquella gran mar de la Lluna, que en diuen la Mar de la Serenitat.

La vida es justifica per ella mateixa. No és bona ni dolenta: és el que nosaltres mateixos la fem. El de la vida és un art com un altre, i per a saber-lo fruir cal tenir el do de transfigurar contínuament la realitat, amb llums i colors d'il·lusió i de somni. La majoria dels homes (i de dones, potser encara més), de viure no en saben. I no és pas estrany, perquè ningú no els n'ensenya. I, sent un art tan difícil, cadascú se l'ha d'aprendre tot sol. La immensa majoria dels anomenats educadors, directors, rectors, etc., que haurien de conèixer-lo i comunicar-lo discretament als deixebles, més aviat no fan altra cosa que amagar-los l'ou. No els en diuen una sola paraula sincera, i, en canvi, els omplen el cap i el cor de falòrnies que donen de la vida una imatge falsa, trista i geperuda. [...]

Hi ha, doncs, qui sap viure i qui no n'aprèn mai. Hi ha, així mateix, qui, tot i sabent-ne, no hi té sort; i qui, sense saber-ne gota, totes li ponen. En això, la vida s'assembla a un joc foll. I l'únic que jo li trobo de dolent, fet i fet, l'únic imperdonable a qui se la va empecar, és que sigui tan fugissera, tan curta.

Retrat de Gaziel.
Procedència: Biblioteca de Catalunya.

BREU BIOGRAFIA DE GAZIEL

INFÀNCIA I ENTORN D'AGUSTÍ CALVET

Quan Agustí Calvet i Pascual va néixer a St. Feliu, el 7 d'octubre de 1887, la ciutat no tenia més d'uns deu mil habitants, i la forma de vida era força diferent de l'actual. Per començar, les famílies no vivien en pisos, com ara, sinó en cases, més o menys boniques segons el poder econòmic de què disposaven. Les cases senyoriales -i a casa els Calvet ho era- tenien soterranis, pisos i golfes. L'Agustí va néixer en una casa del carrer del Mai, i més tard van anar a viure a una del carrer Maragall, feta pel mestre d'obres Pere Pascual, que era el seu oncle. Gaziel ens explica com vivien, voltats de criades i amb el soterrani-rebost ple de conserves que les dones de la casa feien personalment. Fins i tot explica com la seva àvia, amb les filles i el servei, teixien els llençols.

Als sis anys, però, aquesta vida es va acabar. El seu pare va decidir vendre's la fàbrica i anar a viure a Barcelona, primer en un pis (on la mare i ell diu que es fonien) i més tard en un hotelet (ara en diríem xalet). Per completar aquest desarrelament, ens diu que a ell i al seu germà els van posar interns als jesuïtes de Sarrià. Gaziel defineix l'internat com el "Castell d'Iràs i no Tornaràs", ja que no en sortien ni per vacances. Ell, però, solament va resistir-hi fins Nadal. Passades les vacances va anar migpensionista als jesuïtes del carrer Casp.

ADOLESCÈNCIA

L'octubre de 1903 entra a la universitat de Barcelona, a la facultat de Dret, tal com volia el seu pare però absolutament contra la seva voluntat, ja que no tenia cap interès a ser advocat. Estudia, aprova els cursos, publica la seva primera novel·la, *Sentiment*, i aconsegueix la Flor Natural als Jocs Florals de Lleida.

Primera revolta contra el seu pare: ell i dos amics seus decideixen no examinar-se i marxen a París. El pare va a buscar-lo per convèncer-lo que segueixi la carrera, però la discussió acabarà amb el que el mateix Gaziel en diu el "Pacte de

Luxemburg”, perquè sembla que es va acordar en aquest parc de la capital francesa. Tornarà a Barcelona però deixarà Dret i farà Lletres, que és el que ell volia. El juliol de 1909 obté la llicenciatura de Filosofia amb la nota d’excel·lent i el pare, en premi, li regala una estada a París.

INICI DE LA SEVA ACTIVITAT PROFESSIONAL

El 1910 obté una plaça de redactor polític a *La Veu de Catalunya*, i l’any següent obté el doctorat de Filosofia amb la tesi “Fray Anselmo Turmeda, heterodoxo español (1352-1423)”, obra de referència encara ara.

Per primera vegada utilitza el pseudònim Gaziel el 30 de març de 1914, quan inicia la publicació d’un seguit d’articles, entre el reportatge i la ficció, a *La Veu de Catalunya*.

Quan esclata la primera Guerra Mundial es troba a París, i torna a Barcelona amb moltes notes que transforma en articles, però no convencen el director de *La Veu*. Per contra, entusiasmen Miquel dels Sants Oliver, director de *La Vanguardia*. Torna a París, ara com a corresponsal de guerra. Serà el seu inici com a gran periodista.

GAZIEL, PERIODISTA DE LA VANGUARDIA

Les seves cròniques de guerra cada vegada són més llegides i ell és més cotitzat. El 1915 es casa amb Louise Bernard, el 1917 neix el seu fill Josep M., i torna a Barcelona per integrar-se plenament a *La Vanguardia*. A la mort de Sants Oliver, l’any 1920, compta amb direcció amb Priu, Rodríguez i Escofet, i a partir de 1933 en serà director únic. *La Vanguardia* passarà d’una tirada de 60.000 exemplars a 200.000, i Gaziel enviarà articles també a dos diaris madrilenys: *El Sol* i *Ahora*. El 1927 neix la seva filla M. Lluïsa.

A partir de 1935 va pronosticant que les coses van malament i es lamenta que els polítics no en fan cas. Publica “¿Vale la pena escribir?” i “Esto acabará mal”, com a avis als polítics i a la població en el sentit que es va cap a la guerra civil, tal com passarà.

El juliol de 1936 esclata la guerra civil. *La Vanguardia* és ocupada per un comitè de la FAI, i Gaziel marxa a París amb la família. Allà escriurà quatre assaigs sobre Catalunya i els catalans, que agruparà sota el títol de “Quina mena de gent som”.

El 1939 París és ocupada pels alemanys. Mor el pare de Gaziel a Sant Feliu, i ell decideix que des d’aquest moment solament escriurà en català.

El 1940 torna a Barcelona i troba totes les portes tancades, ja que té un expedient de responsabilitats polítiques, un judici sumaríssim per incitació a la rebel·lió (que finalment el propi capità general féu retirar) i un buit total del comte de Godó, que li tanca totes les portes dels diaris barcelonins.

ETAPA A MADRID

Vista la rebuda que se li féu a Barcelona, estableix la residència a Madrid, on és gerent de l'editorial Plus Ultra. Viatja molt per tot Europa, on és molt ben considerat, i publica, en català, diversos treballs: *El desconhort*, *Pobles remolcadors i pobles remolcats*, *Notes per una elegia a Lluïsa* (que havia mort a Madrid el 1947), *Goigs de Sant Feliu*, *Una vila del vuitcents*, *Tots els camins duen a Roma...*

El 1959 es jubila i s'instal·la definitivament a Barcelona, on publica els seus llibres *Castella endins*, *Portugal enfora*, *La península inacabada* (dins la *Trilogia Ibèrica*), *Seny, treball i llibertat*, *L'home és el tot*, *La humanitat és un somni* (dins la *Trilogia Cura d'Aires*), *Sant Feliu de la Costa Brava*. El 12 d'abril de 1964 mor a casa seva, a Barcelona.

Encara es publicaran *Diari d'un estudiant*, *Obres completes*, *Història de "La Vanguardia"*, i per últim *Meditacions en el desert*. Manuel Llanas, a *Gaziel: vida, periodisme i literatura*, escriu: "Durant els anys 40, i després més espaiadament, manté una estreta relació amb Joan Ventosa i Clavell, que li facilita probablement -no ho puc assegurar- l'entrada a l'editorial Plus Ultra..."

IDEOLOGIA DE GAZIEL

Josep Benet, al pròleg de *l'Obra Catalana Completa*, diu: "L'aparició d'aquest volum ... em sembla que provocarà més d'una sorpresa. Sorpresa entre els qui només recorden Gaziel com a gran director i articulista del diari barceloní, escrit en castellà ... en comprovar que tota l'obra de Gaziel és escrita en llengua catalana ... sorpresa, també, en descobrir un Gaziel profundament arrelat a Catalunya, preocupat constantment per la problemàtica catalana, i, a despit d'aparences, un enamorat i servidor apassionat de la llengua catalana. ... Gaziel ha estat probablement un dels personatges més mal coneguts, incompresos i bescantats del nou-cents català. El mateix Gaziel es planyia que així fos. Pocs anys abans de morir, escrivia que ell ... només havia rebut incomprensió, hostilitat i, fins i tot, sovint un tracte cruel, d'aquells que ... en deien companys

de causa, els quals van arribar a presentar-lo com un enemic de Catalunya, com un botifler i un traïdor.”

En aquest mateix text, Benet confessa: “Per la meua banda puc dir que aquell adolescent que jo era, l’any 1936, compartia amb vivacitat aquella hostilitat envers Gaziel”. (pàg. XVII).

“Ell no va desertar del propi país i la seva cultura. Car, el pas que va fer el 1914, en deixar d’escriure en català a *La Veu de Catalunya*, per fer-ho en castellà a *La Vanguardia*, hom pot qualificar-lo molt diversament, mai, però, de deserció i desarrelament. La publicació ara de la seva obra completa n’és una bona prova.

Ara bé: el seu cas tampoc no seria comprensible si no tinguéssim en compte que Gaziel pertanyia a una cultura la situació de la qual hom no podia qualificar de normal. En efecte, difícilment hom podrà qualificar de desarrelat l’home la producció periodística del qual està consagrada sobretot a la problemàtica catalana, l’home que, la primavera de 1959, en veure acostar-se l’hora de la seva mort, i presentar la segona edició de les seves *Memòries*, escrivia aquests mots: «Aviat faré setanta-dos anys. Ja no me’n poden quedar gaires. Tot i sentir-me encara físicament intacte, com en els millors temps; i per més que, amb la serenitat i lucidesa que sols tenen les postes de les vides llargues, el cel no m’hagi semblat tan lluminós com avui, és ben segur que des d’algun lloc de l’horitzó, una mica més ençà o una mica més enllà, m’està sotjant la indefugible tenebra. Per això, perquè se’m fa tard -i també perquè el meu destí, que aquest llibre explica, no em permeté de fer-ho abans-, vull consagrar les meves darreres forces a les tres realitats superiors, per mi, a les altres: la nostra terra, la nostra gent, la nostra parla.» (pàgs. XIX-XX).

“Gaziel creia que, atesa la peculiar situació idiomàtica en què es trobava Catalunya, en aquell començament de segle, era convenient de servir també la causa catalana emprant la llengua castellana a la premsa... Opinava, per tant, que, en aquest aspecte de la renaixença cultural, calia procedir gradualment, anant catalanitzant ideològicament la premsa escrita en castellà, a Catalunya, mentre la nova premsa escrita en català -i l’escola- anaven fent via en la tasca educativa.” (pàg. XXV).

En l’apartat “Un escriptor del seu temps”, Benet escriu: “Gaziel va ésser un escriptor atent observador de la vida pública catalana i espanyola del seu temps. La seva obra, com podrà judicar el lector, no va ésser mai evasiva; la seva crítica sempre es caracteritzà per ésser obra d’un home intel·ligent i lúcida, independent de tots els partits. ... Home pertanyent, per origen i voluntat, a la burgesia liberal catalana, de la qual -deia- ell era un autèntic i minúscul producte, i amb un punt de refinament d’aristòcrata de vella soca europea, Gaziel probablement ha estat l’escriptor polític més intel·ligent que ha donat la dreia catalana en aquest segle. El fet d’haver mantingut sempre una posició independent de tot partit polític li va facilitar una llibertat de judici que enriqueix la seva obra.” (pàg. XXIX).

ELENA ESTEVA, mestra col·laboradora dels Tallers d’Història

CRONOLOGIA DE GAZIEL

AGUSTÍ CALVET I PASCUAL

1887, 7 d'octubre

Neix a les 7 del matí, a la casa núm. 8 del carrer del Mall (ara núm. 14). Pares: Josep i Enrica, ambdós de 28 anys. Avis paterns: Agustí Calvet i Agustina del Rosario Daltaubuit. Avis materns: Josep Pascual i Maria Bager. Tots naturals de Sant Feliu de Guíxols, menys l'àvia Agustina del Rosario, que era de l'Havana. (Llibre de naixements, jutjat de Sant Feliu de Guíxols).

Anteriorment, el 1884, la família ja havia tingut un altre fill, Enric Calvet i Pascual, que seria doctor en farmàcia, llicenciat en dret, professor de química orgànica i termotècnia, introductor i divulgador de la radiodifusió a Catalunya i director tècnic de l'emissora Ràdio Catalana. (EAJ13).

1893

La família liquida el negoci del suro i va a viure a Barcelona. Porten una vida de rendistes rics i desvagats, diu Llanas.

Primer viuen al carrer del Bruc, 5 ó 7; poc després a la Rambla de Catalunya, 72 (Gaziel diu que feia cantonada amb València) i, finalment, en un hotelet que el seu pare féu construir al Passatge de Mercader.

1894-96

Assisteix al "Colegio Balmes", situat al Passeig de Gràcia, 28, entre Bonavista i Còrsega, dirigit pel sacerdot P. Francesc d'Assís Galí.

1896

Neix la seva germana Josefina.

1896-97

És internat als jesuïtes de Sarrià. Gaziell compara l'internat amb el "Castell d'Iràs i no en Tornaràs", ja que els alumnes no en sortien ni per les vacances. Ell, però, per Nadal ja es quedava a casa seva. A primers d'any, entra de migpensionista als jesuïtes del carrer Casp, on acaba el curs.

1897-02

Migpensionista als jesuïtes de Casp. Hi estudia des de preparatòria a 5è de batxillerat. Els exàmens es fan a l'únic institut d'ensenyament secundari que llavors hi ha a Barcelona, a l'ala dreta de la universitat. El juny de 1902 li suspensen l'examen de geometria i trigonometria. Per aquest fet no acaba el batxillerat amb els jesuïtes.

1898, juny

Amb els seus pares, va al Liceu per primera vegada. Representen *Dinorah*, de Meyerbeer. L'actriu és Maria Barrientos.

1902, 13 de juny

Va a l'enterrament de Mossèn Cinto.

1902-03

Estudia el 6è curs de batxillerat directament a l'institut de Secundari, i el 30 de juny obté el títol.

1903, octubre

Entra a la universitat de Barcelona, a la facultat de Dret, tal com volia el seu pare. Hi fa el curs anomenat "d'ampliació".

1904, octubre

Comença la carrera, que no el satisfà gens, i a mig curs demana al seu pare per fer Lletres. Obté el permís.

1905

Publica la novel·la *Sentiment*, tercer premi en el concurs organitzat per *L'Avenç*, i editada en el núm. 39 de la seva Biblioteca Popular. Tota la producció d'aquests anys fou posteriorment rebutjada en bloc per l'autor.

1907, maig

Obté la Flor Natural als Jocs Florals de Lleida; Joan Martorell és president del jurat. Calvet aspirava a un premi inferior, però que tenia una dotació de 250 pessetes.

Juny

Francesc Masferrer, Ricard Permanyer i ell decideixen no examinar-se i fugir. En una tarda reuneixen unes mil pessetes i marxen cap a París. Poc després el senyor Permanyer i el senyor Calvet, valent-se d'Eugeni d'Ors i utilitzant el nom de Joan Maragall, els localitzen a París i els van a buscar. Pare i fill segellen el "Pacte de Luxemburg": tornarà a Barcelona, però deixarà la carrera de Dret i acabarà la de Lletres.

1908, setembre

Acaba la carrera de Lletres i el novembre va a Madrid a estudiar Filosofia.

1909, juliol

Obté la llicenciatura de Filosofia amb la nota d'excel·lent. El pare li ofereix una estada a París com a premi per haver acabat la carrera.

1909, d'agost a novembre

Viu una forta relació amorosa amb una ballarina del cabaret parisenc "Rat Mort". Molt forta degué ser ja que, molts anys després, recordant-la encara, li dedicà *Tots els camins duen a Roma*. Trencada bruscament la relació, torna a Barcelona.

1910, agost

Passa l'estiu a Sant Hilari, on el seu pare li escriu que ha parlat d'ell amb Josep Morató i aquest li ha ofert una plaça de redactor polític a *La Veu de Catalunya*. Accepta, i entra en el món periodístic.

20 d'octubre

Escriu l'editorial a *La Veu de Catalunya* titulat "L'evolució del senyor Lerroux". L'article fa furor, i Prat de la Riba, director del diari, n'és àmpliament felicitat.

1911-17 de juny

A Madrid obté el doctorat de Filosofia. La tesi porta per

títol *Fray Anselmo Turmeda, heterodoxo español* (1352-1423.32?), obra que encara és actual.

1911-14

Secretari redactor de la Secció Històrico-arqueològica de l'Institut d'Estudis Catalans, amb un sou de 150 pessetes al mes.

1914, 30 de març: A l'article "Henri Bergson o la decadència d'Atenes" utilitza per primer cop el pseudònim Gaziell. Serà la signatura d'un seguit d'articles, entre el reportatge i la ficció, que publicà del març al juliol a *La Veu de Catalunya*.

1914, gener i abril

La revista *Estudio*, en els números 13 i 16 corresponents respectivament als mesos de gener i abril d'aquell any, publica en dues parts la seva tesi *Fray Anselmo Turmeda, heterodoxo español* (1352-1423. 32?). Més tard l'Editorial Estudio la publicà sencera en un volum.

1914, estiu

L'esclat de la primera Guerra Mundial el troba a París. En surt amb l'èxode, però amb un bon carnet de notes. Transformades en articles, els ofereix a Prat de la Riba per a *La Veu de Catalunya*, que els refusa. A Miquel dels Sants Oliver, en canvi, l'entusiasmen: els publica a *La Vanguardia* i envia Gaziell a París com a corresponsal de guerra.

1915

Publica *Diarios de un estudiante en París*. És el recull dels articles publicats a *La Vanguardia* sobre la guerra.

El núm. 115 de *Lectura Popular*, col·lecció dirigida per Francesc Matheu, publica dos dels articles de Gaziel apareguts a *La Vanguardia*.

1915, març

Es casa amb Louise Bernard a Chalon-sur-Saône.

1916

Apareix un altre recull de les seves cròniques de guerra: *Narraciones de tierras heroicas*.

1917

S'edita *En las líneas de fuego* i *De París a Monasterio*; més cròniques de guerra.

1917, hivern

Neix el seu fill Josep M.

A final d'any torna definitivament a Barcelona i s'integra plenament a *La Vanguardia*.

1918

Publica *El año en Verdún*, encara un altre conjunt d'articles de guerra.

Miquel dels Sants Oliver el nomena redactor en cap de *La Vanguardia*.

1920

Mor Miquel dels Sants Oliver. Des d'aleshores, per expressa voluntat del comte de Godó, *La Vanguardia* té direcció quadripartida: Gaziel, Didac Priu, Manuel Rodríguez Codo-là i Josep Escofet.

1922

Publica *El sueño de Europa*, articles sobre la conferència de Gènova, a la qual havia assistit com a corresponçal.

1923

A Girona, pronuncia una conferència titulada "Les viles espirituals".

1925

Col·labora al diari madrileny *El Sol*.

1925, 25 de juliol

Publica a *La Vanguardia* "Los amigos de la verdad". Gaziel defensa la seva catalanitat i fidelitat a la llengua.

1926

Publica *Hores viatgeres*, recull de tots els articles apareguts a *La Veu de Catalunya* entre març i juliol de 1914, enviats des de París. El volum també inclou el text de la

conferència pronunciada a Girona sobre "Les viles espirituals".

1927, estiu

Neix la seva filla M. Lluïsa.

1932

Col·labora al diari madrileny *Ahora*.

1933

Director únic de *La Vanguardia*. Continua en la línia política de Miquel dels Sants Oliver, incorpora les firmes més prestigioses del país, catalanitza els continguts i converteix *La Vanguardia* en un rotatiu de primer nivell europeu, amb una tirada de 200.000 exemplars; abans se'n tiraven 60.000.

1935, 1 de març

"¿Vale la pena escribir?", article de *La Vanguardia* on es lamenta el buit polític que troben les seves paraules. Fa temps que pronostica la guerra civil.

1936, juliol

Comença la guerra civil. *La Vanguardia* és ocupada per un comitè de la FAI. Gaziel marxa a París amb la família, gràcies als visats que li dona, per pròpia iniciativa, el Sr. España, conseller de governació de la Generalitat de Catalunya.

1937, de maig a agost

Va a Colòmbia (després de la seva mort, es van trobar 53 folis escrits i una llibreta de notes sobre aquest viatge).

1938

A París escriu una *Introducció a una nova Història de Catalunya*. És el primer de quatre assaigs que, sobre Catalunya i els catalans, escriurà i agruparà sota el títol genèric de *Quina mena de gent som*.

1939

Quan París és ocupada pels alemanys, es trasllada a Brussel·les. Des d'aquesta data, solament escriu en català.

Mor el seu pare a Sant Feliu de Guíxols.

1940, tardor

Torna a Barcelona, on troba les portes de *La Vanguardia* tancades, un expedient de responsabilitats polítiques i un "juicio sumarísimo, por excitación a la rebelión", que el general Kindelán, capità general de la "cuarta región", féu retirar.

Estableix la residència a Madrid, on és gerent de l'editorial Plus Ultra.

Viatja molt per Europa.

1944, Setmana Santa

Escriu *El desconhort* en un racó de la muntanya de Sant Elm. Fou llegit -com a discurs presidencial- als Jocs Florals de Barcelona d'aquell any, que es van celebrar en una finca que Fèlix Millet tenia a l'Ametlla del Vallès. És el cinquè assaig de *Quina mena de gent som*.

1946

Col·labora amb Joan Givanel a la publicació de *Historia gráfica de Cervantes y el Quijote*.

1947

A Madrid escriu *Pobles remolcadors i pobles remolcats* i *El secret d'una migració misteriosa*, tercer i quart assaigs de *Quina mena de gent som*.

Col·labora amb Miquel Forteza a la traducció i publicació de *El cementiri marí*, de Paul Valéry.

Mor la seva esposa a Madrid i escriu *Notes per a una elegia a Lluïsa*, que fou publicat, per primera vegada, a les Obres completes (Biblioteca Perenne d'Editorial Selecta).

1952

Tirada molt limitada, solament per als amics, d'uns *Goigs de Sant Feliu de Guíxols* dedicats a Marià Vinyes.

1953

Publica *Una vila del vuit-cents (Sant Feliu de Guíxols)*, dins la Biblioteca Selecta. Barcelona, núm. 134.

1955, maig

Escriu *El cas Garreta*, pròleg al llibre de Marià Vinyes *Juli Garreta: l'home i l'artista*.

1957

Dedica una poesia a un altre admirat guixolenc: *Lletra per a un aiguafort de Josep Amat*, publicat a Obres completes, p. 1.689.

1958, estiu

"Un senyor de Sant Feliu: Marià Vinyes", article aparegut al setmanari *Àncora*.

1958, 5 d'octubre

Pronuncia un parlament-xerrada al Centre Parroquial de Sant Feliu de Guíxols en l'homenatge a Ruyra. Publicat a Obres completes, p. 1.583.

Editorial Aedos, de Barcelona, publica *Totes els camins duen a Roma. Història d'un destí (1893-1914)*. Al final de la presentació del llibre, ja en la seva segona edició, diu: "Aviat faré setanta-dos anys. Ja no me'n poden quedar gaires... vull consagrar les meves darreres forces a les tres realitats superiors, per a mi, a les altres: la nostra ter-

ra, la nostra gent, la nostra parla”.

1959

Es jubila i s'instal·la definitivament a Barcelona, on s'incorpora al món literari català.

Editorial Selecta, de Barcelona, publica *Castella endins*, primer llibre dels tres que conformen la *Trilogia Ibèrica*.

1960

Publica *Portugal enfora* (Editorial Selecta), segon llibre de la *Trilogia Ibèrica*.

També escriu el pròleg al llibre *Joan Maragall*, de Josep M. Corredor.

1960, juliol

“La Costa Brava i el turisme”, article publicat al setmanari *Àncora*.

1961

Publica *La península inacabada* (Editorial Selecta), tercer volum de la *Trilogia Ibèrica*. Amb aquesta trilogia diu que intenta desvetllar l'interès català pels altres pobles ibèrics, ja que secularment han viscut ignorant-se mútuament, girats d'esquenes.

1962, 7 de setembre

“L'esdevenidor de Sant Feliu: com el veien els ganxons de 1884”, article publicat al setmanari *Àncora*.

Inicia una nova trilogia titulada *Cura d'Aires* que, juntament amb l'anterior, formen el bloc de *Viatges i somnis*. La primera obra porta per títol *Seny, treball i llibertat (Suïssa)*, Editorial Selecta.

1962

Publica *L'home és el tot* (Florència) en el núm. 325 de la Biblioteca Selecta. És el segon llibre de la trilogia *Cura d'Aires*.

Escriu el pròleg al llibre de Narcís Oller *Memòries literàries dels meus llibres*. Hi referma la conveniència del diàleg entre les diverses llengües peninsulars i manifesta la il·lusió d'entaular un diàleg sincer i constructiu amb els intel·lectuals de ponent enllà, diu Benet en el pròleg de les *Obres completes*.

1962, 7 de gener

Carta a Rafael Patxot demanant-li que torni de l'exili perquè Catalunya el necessita: “Si els pocs que mai no l'hem traïda ni la trairem també la deixem caiguda i envilida a la vora del camí, com podrà aixecar-se?”.

(*Obres completes*, p. 1.755).

1963

Publica *Un estudiant a París i altres estudis* en el núm. 352 de Biblioteca Selecta, i *Sant Feliu de la costa Brava* (Editorial Aedos, Barcelona). El darrer és un llibre de records i comentaris sobre el Sant Feliu que va conèixer al llarg de la seva vida.

Gaudi enmig dels seus preferits: el mar i Sant Feliu, estiu de 1963. Procedència: Narcís Masferrer.

1964

Escriu el primer capítol de *La humanitat és un somni (Roma)*, tercer llibre de la trilogia *Cura d'Aires*.

1964, 12 d'abril

Mor a la seva casa de Barcelona, quan estava treballant en la versió catalana de París, 1914: *Diari d'un estudiant*.

1970

Obres completes. I. Obra catalana. Recopilació, ordenació i notes de Tomàs Tebé; pròleg de Josep Benet. Editorial Selecta, Barcelona. Conté les obres ja publicades i part de les inèdites, com: *La humanitat és un somni*, *Viatge a Colòmbia*, *Quina mena de gent som*, part de *Meditacions en el desert*, obra diversa (articles, impressions...), una selecció de poesies i un extens i divers epistolari.

OBRA PÒSTUMA

1971

Es publica la *Història de "La Vanguardia"* (1884-1936), dins la col·lecció *Frontera Oberta* d'Edicions catalanes de París. Llanas el defineix com a "llibre de justificació personal i, alhora, d'edificant denúncia de les falles essencials del catalanisme polític en l'àmbit de la premsa. Gaziell detallava les fases d'aquest procés i les seves tenses relacions amb els propietaris".

1974

Apareix l'edició íntegra de *Meditacions en el desert* (1946-53), Edicions Catalanes de París. Segons deia Llanas, "s'hi fa present, en especial, una idea obsessiva: el dolorós desengany per la pèrdua de les darreres esperances en una intervenció de les potències democràtiques per derrocar la dictadura franquista".

1984

Publicació a Barcelona de *Meditacions en el desert*.

Principal bibliografia consultada:

- GAZIEL, *Obres completes. I. Obra catalana*. Editorial Selecta. Barcelona, 1970.
- GAZIEL, *Història de La Vanguardia*, 1884-1936.
- *Revista de Girona*, num. 123, juliol-agost de 1987.
- LLANAS, MANUEL. *Gaziell: vida, periodisme i literatura*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1998. Biblioteca Abat Oliva.

ELENA ESTEVA

Mestra col·laboradora dels Tallers d'Història

ANYGAZIEL2007

L'home és el tot

ÍNDEX

SANT FELIU DE GUÍXOLS 3

ABANS DE COMENÇAR 7

1a I - HISTÒRIA D'UN RACÓ DE MÓN 11
La fe de baptisme
Icsalis-Guicsalis-Guixols?
Sant Feliu dels Corders

1b II - EL SANT FELIU VUITCENTISTA 13
Escorialles carlines
El portal del peix

1c II - EL SANT FELIU VUITCENTISTA 15
Passeig del Mar

2 IX - LES PLATGES 17
La badia guixolenc
a les darreries del segle XIX

3a III - COM VIVIA LA GENT 19
Una fraternitat natural
Escola pública municipal

3b III - COM VIVIA LA GENT 21
Les cases vuitcentistes
Casa de les senyoretes Llagustera

3c IX - LES PLATGES 23
Drassanes

4 IX - LES PLATGES 25
Els banyistes del vuitcents

5a X - LES MUNTANYES 27
L'invent de la Costa Brava

5b XI - LA MAR I ELS PESCADORS 29
El peix i els pescadors

6 I - HISTÒRIA D'UN RACÓ DE MÓN 31
La burgesia guixolenc

7 II - EL SANT FELIU VUITCENTISTA 33
Botigues i botiguers
Barber-sagnador-arrencaqueixals-i-herbolari

8 I - HISTÒRIA D'UN RACÓ DE MÓN 35
El monestir romànic

9 VIII - EL JARDÍ MELANGIÓS 37
El cementiri guixolenc

10 III - COM VIVIA LA GENT 41
Jardins vuitcentistes

11 X - LES MUNTANYES 43
Sant Amanç i el Remei

12 I - HISTÒRIA D'UN RACÓ DE MÓN 45
Època contemporània
Records de l'avi patern

13 VII - PROGRÉS I DIVERTIMENTS 47
Els vells teatres i sales guixolencs
El teatre Goula

14a I - HISTÒRIA D'UN RACÓ DE MÓN 51
Lluites amb el monestir
El temple de Sant Joan

14b III - COM VIVIA LA GENT 53
La fi d'un món
Sardanes a la placeta de Sant Joan

15 V - LA XAUXA TAPERA 55
Artesania artística
El Quixot de Cervantes
amb fulls de suro

16 II - EL SANT FELIU VUITCENTISTA 56
Botigues i botiguers
"A can Muesques"

17 II - EL SANT FELIU VUITCENTISTA 57
Botigues i botiguers
Farmàcia del llicenciat Rodes

18 II - EL SANT FELIU VUITCENTISTA 59
Botigues i botiguers
"Sombrereria" del senyor Palacios

19a III - COM VIVIA LA GENT 60
La vida familiar burgesa

19b III - COM VIVIA LA GENT 61
Germandat del treball
Les "fàbriques del suro"

20 VII - PROGRÉS I DIVERTIMENTS 63
El carrilet de Sant Feliu a Girona
La inauguració

21 II - EL SANT FELIU VUITCENTISTA 65
Diligències i tartanes
La diligència a Girona

22a VII - PROGRÉS I DIVERTIMENTS 67
Quatre envelats, quatre
estaments i tres casinos
Els casinos

22b VII - PROGRÉS I DIVERTIMENTS 69
Què foren els envelats?

23 VII - PROGRÉS I DIVERTIMENTS 71
L'altra obsessió vuitcentista: el Port

24 IX - LES PLATGES 73
La platja de Sant Pol

XII - EPÍLEG SOBRE LA FI DEL MÓN 75
Confessió final

BREU BIOGRAFIA DE GAZIEL 77

CRONOLOGIA DE GAZIEL 81

ANYGAZIEL2007

L'home és el tot

L'associació guixolenc de cultura Mall va proposar als serveis municipals que porten els Tallers d'Història (Arxiu, Museu, Biblioteca i Educació) de treballar conjuntament aquest any 2007 la figura literària del guixolenc Agustí Calvet i Pascual: Gaziel. Es tracta, doncs, d'aproximar i difondre més el valor literari del millor escriptor que ha tingut la ciutat... i, de retop, de popularitzar la imatge de la ciutat de Sant Feliu i del seu entorn, que restà gravada en l'imaginari de Gaziel, i que ell va saber expressar en un estil tan propi i planer.

Amb aquest objectiu s'han programat diverses activitats. Una d'elles, molt interessant, és la de "fer un volt pel Sant Feliu de Gaziel".

La guia que teniu a les mans pretén ajudar-vos a fer aquesta visita i a descobrir, deixant-vos sorprendre, les petjades d'un mestre de la prosa literària catalana.

Tant de bo que aquest petit llibre esdevingui una eina útil per entrar en el riquíssim univers literari de Gaziel i, d'aquesta manera, descobrir el valor de la ciutat com a col·lectiu que conviu en un determinat espai urbà.

Sant Feliu de Guíxols, abril de 2007.

ISBN 849353981-3

9 788493 539818 >

Ajuntament de
Sant Feliu de Guíxols

Diputació de Girona

Mall

ASSOCIACIÓ GUIXOLENCA DE CULTURA

TALLERS D'HISTÒRIA
Sant Feliu de Guíxols